خراپ بەکارهێنانی چەمکەکان، چەمکی سیاسی بۆ نموونە.. نووسینی دڵشاد کاوانی

پێشەکی

چەمکەکان گرنگییەکی تایبەتیان هەیە بە جیهانی سیاسەت و پەیوەندییە نەودەوڵەتییەکان. زیادەڕەوی نییە ئەگەر مشتومڕە سیاسییەکان بە ململانێ لەسەر مانای ڕەوای زۆربەی زاراوە سیاسییەکان ناوببەین. هەریەک لە لایەنە دژبەرەکان لە کاتێکی لێکدانەوەی چەمکە سیاسییەکان دا بانگەشەی ئەوە دەکەن کە "ئەوان ئازادی سیاسیی چەمکەکان دەپارێزن"، بە "ڕەچاوکردنی دیموکراسی" یان "داکۆکی لە دادپەروەری" دەکەن، مشتومڕ و پێکدادان و هاودژیی و تەنانەت لەو پێغانەدا شەڕی یەکتر دەکەن. کێشەکە لەوەدایە کە وشەکانی وەک "ئازادی"، "دیموکراسی" و "دادپەروەری" بۆ کەسانی جیاواز مانای جیاوازیان هەیە و وا دیارە خودی چەمکەکان لە لێکدانەوە و ماناکردنیان دا کەموکوڕییان تێدایە.

لێکدانەوەکان بۆ چەمکی سیاسی

بەلایەنی کەمەوە دەتوانرێت سێ هۆکار بۆ جەختکردنەوە لەسەر گرنگی نائاسایی چەمکەکان لە شیکاری سیاسیدا، چ لەسەر پرسە ناوخۆییەکان یان نەودەوڵەتییەکان بخەینەڕوو.

یەکەم: شیکاری سیاسی بە گشتی دەتوانرێت گشتگیر بکرێت. گرنگی ئەمەش زیاتر بۆ لەبەرچاوگرتنی جیاوازی نێوان سیاسەت و مێژووەکەی لەم ڕووەوە دەربکەوێت. ئەگەر مێژوونووسێک خەمی ڕووداوێکی دیاریکراو بێت بۆ نموونە (شۆڕشی فەرەنسا، شۆڕشی ڕووسیا، یان شۆڕشەکانی ئەوروپای ڕۆژهەڵاتی ساڵانی ١٩٨٩ و ١٩٩١)؛ شرۆڤەکارێکی سیاسی لەوانەیە لە ڕوانگەی گرنگی شۆڕش وەک دیاردەیەکی گەورەتر یان گشتگیرتر لەم جۆرە ڕووداوانە بکۆڵێتەوە. بۆ مێژوونووسان، بە تایبەتی بەدواداچوون بۆ چەمکی "شۆڕش" سوودێکی کەمی هەیە، چونکە ئەوان زیاتر گرنگی بەو شتانە دەدەن کە جیاوازە، تەنانەت ناڕێژەیی، سەبارەت بە ڕووداوە تایبەتەکان، دەبیندرێت.

دووەم: لە ڕووی بەکارهێنانی زمانەوە، ئەو زمانەی کە فەرخوازانی سیاسەت و پراکتیزەکارانی سیاسەت بە تایبەت سیاسەتمەدارانی پیشەیی بەکاری دەهێنن، زۆر لەیەک دەچن. چونکە سیاسەتمەداران زیاتر حەزیان لە دەستپێشخەرییە سیاسییەکانە نەک تێگەیشتنی سیاسی،

مەیلێکی بەهێزیان هەیە بۆ بەکارهێنانی زمان بۆ کۆنترۆڵکردن، هەندێکجاریش بە چەواشەکاری پەنای بۆ دەبەن. لە ئەنجامدا ئەمە فێرخوازانی سیاسەت ناچار دەکات کە بە تایبەتی وریا بن لە بەکارهێنانی زماندا. پێویستە بە ڕوونی پێناسەی زاراوە و پێناسەکردنی چەمکەکان بکەن بۆ ئەوەی خۆیان لەو خراپ بەکارهێنانە بەدوور بگرن کە زۆرجار لە مشتومڕە سیاسییەکاندا ڕوودەدات.
سێیەم: زۆرجار چەمکە سیاسییەکان لەگەڵ بیروباوەڕی ئایدیۆلۆژیدا تێکەڵاو دەبن. لە دوای سەرهەڵدانی ئایدیۆلۆژیا سیاسییە مۆدێرنەکان لە کۆتایی سەدەی هەژدە و سەرەتای سەدەی نۆزدەهەمدا، نەک هەر گوتارێکی سیاسی نوێ سەریهەڵداوە، بەڵکو ئەو زاراوە و چەمکانەی لە گوتاری سیاسیدا بەکارهێنراون، تادێت دووفاقی و زۆرجار دژ بەیەک بوون. بۆیە چەمکە سیاسییەکان بوونێکی تەحەداکارن: زۆرجار دووفاقین و زۆرجار بابەتی کێبڕکێ و مشتومڕن. دیسانەوە، ڕەنگە چەمکەکان "بارگاوی" کراون بە حوکمدانی بەهای بەهەڵوێست و کاریگەرییە ئایدیۆلۆژییەکانی تێدا بەکارهێنراون.

چەمک خۆی چییە ؟

چەمک بریتییە لە بیرۆکەیەکی گشتی سەبارەت بە شتێک، بەزۆری بە یەک وشە یان تێکەڵەیەکی کورتی وشە دەردەبڕدرێت. چەمکێک مانایەکی فراوانتری هەیە لە ناوێکی دیاریکراو یان ناوی شتێک. بۆ نموونە: جیاوازی هەیە لە نێوان باسکردنی ڕێوی و (ڕێوییەکی تایبەت و ناوازە) و هەبوونی چەمکی "ڕێوی" (بیرۆکەیەک دەربارەی ڕێوی).
چەمکی ڕێوی بە تەنیا شتێک نییە، بەڵکو بیرۆکەیەکە، واتە بیرۆکەیەک کە لە تایبەتمەندی جۆراوجۆر پێکهاتووە کە سیمایەکی ناوازەی فێڵبازی خۆی بە ڕێوی دەبەخشێت، وەک "ئاژەڵێکی ڕووتەڵەی"بچووک"، کە "ئاژەڵ و پەڕەوەی ماڵی"، "دەگرێت". کۆمەڵیک سیفەت دەخاتە پاڵ ناوەکەی خۆی. بە هەمان شێوە دەستەواژەی "سەرۆکایەتی" ئاماژەیە بە سەرۆکێکی دیاریکراو، بەڵکو بە کۆمەڵێک بیرۆکە سەبارەت بە ڕێکخستنی دەسەڵاتی جێبەجێکردن. لە پاڵ ئەوەدا کردەوکانی کۆمەڵێک سیفەت و لێکدانەوەی نامەوزوعی تری دەخرێتە پاڵ ناوەکەی.

گرنگییەتی چەمکەکان

کەواتە، گرنگی چەمکەکان چییە؟ درووستکردنی چەمک هەنگاوێکی بنەڕەتییە لە پرۆسەی ئیستدلالکردندا. چەمکەکان کۆمەڵێک ئامرازن کە ئێمە پشتیان پێدەبەستین بۆ عەقڵ و ڕەخنە و مشتومڕ و وەسف و شیکاری. هەستکردن بە جیهانی دەرەکی و تەنیا زانیاریمان لەسەر

جیهانی خۆی پێ نابەخشێت. بۆ ئەوەی لێی تێبگەین، دەبێت بە جۆرێک مانا بۆی دابنێین. ئێمە ئەم ئەرکە لە ڕێگەی چەمکسازییەوە بە ئەنجام دەگەیەنین. بە سادەیی، بۆ ئەوەی ڕێویی□ک□ و□ک □□وی□ک ما□□□ی بکەین، سەرەتا دەبێت چەمکێک پێکبهێنین کە شتەکە چییە. ئەمەش بۆ پرۆسەی ئیستدلالکردنی سیاسیش دەگونجێت: ئێمە تێگەیشتنمان لە جیهانی سیاسی نەک بە سەیرکردنی ڕاستەوخۆی، بەڵکو بە دروستکردن و بیرکردنەوە لەو چەمکانە بنیات دەنێین کە یارمەتیدەرمان دەبن لە تێگەیشتن لە جیهان. بەم پێیە چەمکەکان بنەمای بنیاتنانی زانینی مرۆڤن. هەروەها چەمکەکان خلیسکن، زیاتر لە چەمکە سیاسییەکان. کێشەی سەرەکی چەمکە سیاسییەکان ئەوەیە کە هەمیشە لە بەهاکاندا چەسپاون و ماناکانیان دەتوانێت بابەتی مشتومڕ و گوماناوی بێت. هەندێک جار بەها و گرنگییان زیاتر لەوەی کە لە ڕاستیدا هەیە و زیادەڕەوی ل□ بارەیەوە دەکرێت.

چەمکە نۆرماتیڤ و وەسفییەکان.
چەمکە نۆرماتیڤەکان بەزۆری وەک "بەهاکان" دەردەکەون و ئاماژەن بۆ بنەما و ئایدیاڵە ئەخلاقییەکانی وەک "دەبێت، مەرجە، دەکرێت". لەم ڕوانگەیەوە، زۆرێک لە چەمکە سیاسییەکانی وەک "ئازادی"، "ماف"، "دادپەروەری"، "یەکسانی" و "لێبوردەیی" بارگاوین بە بەهاکان. بۆیە بەهاکان یان چەمکە نۆرماتیڤەکان لەبری ئەوەی وەک دیاردە یان بە دۆخێکی دیاریکراو وەسف بکەن، داکۆکی لە فۆرمێکی تایبەتی ڕەفتار دەکەن و بەرەوپێشی دەبەن. بەهۆی ئەمەوە هەندێک جار جیاوازی لە نێوان بەها سیاسییەکان و بیروباوەڕی ئەخلاقی و فەلسەفی و ئایدیۆلۆژیی ئەو کەسانەدا قورسە کە پشتگیریان دەکەن. لە بەرامبەردا، لێدوانی وەسفکەر ئەرێنین و ئاماژەن بۆ "ڕاستییە" هەبووە بابەتییەکان و نیشاندەرەکان، واتەکەی کە بوونیان هەیە. لەم ڕوانگەیەوە چەمکەکانی وەک "سیستەم"، "دەسەڵات"، "ماف" و "یاسا" تایبەتمەندی وەسفکەریان هەیە نەک چەندایەتی. چونکە بوونیان جێگەی پرسیارە.

پڕکتیک و بەها لە چەمکەکان دا
جیاکردنەوەی نێوان پراکتیک و بەها بە گشتی بە مەرجی پێشوەختە بۆ بیرکردنەوەی ڕەخنەیی دادەنرێت. ڕەنگە بەهاکان بە بۆچوون هەژمار بکر□□ن، ب□□□ام دەتوانرێت پراکتیزەکان بە ڕاست یان هەڵە بس□□لمێنرێن. بۆیە چەمکە وەسفییەکان بە بێلایەن و بێ بەها دادەنرێت. بە کورتی لەگەڵ خراپییەکانی توێژینەوەی زانستیدا دەگونجێت. لەڕاستیدا بانگەوازی پەرەپێدانی زانستێکی سیاسی لەژێر

کاریگەری پۆزەتیڤیزمدا لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا بە بێ مانا کردنی قسەی بە مانا بوو، چونکە چەمکە پۆزەتیڤیستەکان بە "میتافیزیکی" دادەنران. بەڵام کێشەی چەمکە سیاسییەکان ئەوەیە کە زۆرجار پراکتیک و بەهاکان لە یەکتردا تێکەڵاون و تەنانەت چەمکە بەڕواڵەت ئەبستراکتەکانیش بە کەمێک واتا ئەخلاقی و ئایدیۆلۆژییەوە دادەندران، بۆ نموونە ئەمە لە چەمکی "دەسەڵات"دا دەبینرێت. ئەگەر دەسەڵات بە "دەسەڵاتی کاریگەری لەسەر کردارەکانی ئەوانی تر" پێناسە بکرێت، ئەوا بە تەواوی دەتوانرێت چەمکەکە بە شێوەیەکی وەسفکەر بەکاربهێنرێت بۆ وەسفکردنی ئەوەی کە دەسەڵاتی هەیە و کێ نییەتی و لێکۆڵینەوە لەو بنەمایە بکرێت کە لەسەری مومارەسە دەکرێت. بەڵام مەحاڵە ئەم چەمکە بە تەواوی جیا بکرێتەوە لە حوکمەکانی بەها کە کێ و چۆن و بۆچی دەسەڵات بەکاربهێنرێت. بە کورتی هیچ کەسێک بێلایەن نییە کاتێک باس لە دەسەڵات دەکرێت. بۆ نموونە لە کاتێکدا دەسەڵاتخوازان کە لە سەرەوە جەخت لەسەر پێویستی فەرمانەکان دەکەنەوە، مەیلیان هەیە دەسەڵات بە ڕاست و تەندروست سەیر بکەن، بۆ ئەنارکیستەکان کە باوەڕیان بە خراپەی حکومەت و یاسا هەیە، پێیان وایە دەسەڵات ستەمکارییەکی دڕندانەیە.

چەمکی سیاسی لە سەدەی بیست و یەک دا

یەکێک لە وەڵامەکان بۆ سروشتی بەهادارانەی چەمکە سیاسییەکان کە لە کۆتایی سەدەی بیستەمەوە کاریگەرییەکی تایبەتیان بەخۆوە بینیوە، بزووتنەوەی پێداگری لەسەر "ڕاستگۆیی سیاسی" بووە لە بەکارهێنانی زماندا. ڕاستگۆیی سیاسی بەگشتی لەلایەن فێمینیستەکان و چالاکوانانی مافی مەدەنییەکان و گروپە کەمینەکانەوە بانگەشەی بۆ کراوە کە دەیانەوێت زمان لە واتاکانی تری سووکایەتیکردن یان ڕقاوی ڕزگار بکەن. ئەم گۆڕانەیە لەسەر ئەو تێڕوانینە دامەزراوە کە زمان تا ڕادەیەکی زۆر ڕەنگدانەوەی پێکهاتەی دەسەڵاتە لە کۆمەڵگایەکدا و هەر بۆیە خزمەت بە گروپە باڵادەستەکان دەکات و ژێر گروپەکان گۆشەگیر دەکات. بۆ نموونە: مرۆڤ (بە مانای نێر) بە ئاماژەدان بە جۆری مرۆڤ، ڕەشپێستەکان یان ڕەنگاوڕەنگەکان بە ئاماژەدان بە کەمینەکان، "جیهانی سێیەم" یان وڵاتی "ناپێشکەوتوو" بۆ وەسفکردنی وڵاتانی تازە پێگەیشتووەکان و هتد.. بەکارهێنانی وشە و دەستەواژە دەربڕینێکی ئاشکرایە بۆ ئەمە. ئامانجی ڕاستگۆیی سیاسی ئەوەیە کە مشتومڕەی سیاسی بە زمانێکی دوور لە جیاکاری بەڕێوە بچێت. بەڵام خواستی دروستکردنی گوتارێکی سیاسی بێلایەن و بابەتیانە وەهمێکە. لە باشترین حاڵەتدا دەتوانرێت زاراوە نەرێنییەکان بە زاراوەی ئەرێنی بگۆڕدرێن، بۆ نموونە کەسانی

“کەمئەندام” کەسانی “خاوەن پێداویستی تایبەتن”، “ڕەشپێستەکان” “سپی پێست” دەکرێت بگۆڕدرێن”.

چەمکە کێبڕکێکارەکان.

کێشەی گەورەتر ئەوەیە کە زۆرجار چەمکە سیاسییەکان دەبنە بابەتی مشتومڕی ئەکادیمی و ئایدیۆلۆژی. وەک لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، زۆر حاڵەتی ناکۆکی لە نێوان ئەو کەسانەدا هەیە کە بانگەشەی پشتگیری لە هەمان بنەما یان بیرۆکە دەکەن. بۆیە ناکۆکی چەمکی خۆی یەکێکە لە سەنگەری سیاسەت. ئەم دۆخە لە هەوڵدان بۆ دیاریکردنی تێگەیشتنێکی دیاریکراو بۆ چەمکێک وەک ئەوەی کە لە ڕووی بابەتییەوە دروستە، وەک دیموکراسی “ڕاستەقینە”، ئازادی “ڕاستەقینە”، دادپەروەری “ڕاستەقینە” ڕەنگ دەداتەوە. ڕێگای ڕزگاربوون لەم جۆرە گەمژەییە. وێناکردنی لەلایەن دبلیو بی گالی (١٩٥٥-٦). بە بڕوای دبلیو، ناکۆکی لە چەمکەکانی وەک “دەسەڵات”، “دادپەروەری” و “ئازادی” هێندە جیددییە کە هەرگیز ناتوانرێت پێناسەیەکی بێلایەن یان جێگیر بۆ ئەم چەمکانە بکرێت، بۆیە قبوڵکردنی ئەو چەمکانە وەک “چەمکێکی کێبڕکێکار لە بنەڕەتدا”. پێویستە لە بنەڕەتدا هەر زاراوەیەک چەندین چەمکی دژ بەیەک لەخۆدەگرێت، کە هیچیان ناتوانرێت بەڕێین مانای ڕاستەقینەی ئەو زاراوەیەن. بەڵام دانپێدانان بەوەی کە چەمکێک “لە بنەڕەتدا جیاوازە”، وازهێنان نییە لە هەوڵدان بۆ تێگەیشتن لێی، بەڵکو دانپێدانانە بەوەی کە ئەم وشانە و پێچەوانەکانی ئەو چەمکە بە یەکسانی ڕەوان.

ئەو بیرۆکەیەی کە خراوەتە ژێر ڕەخنە، چەمکەکانیان فرەلایەنەن یان “لە بنەڕەتدا جیاوازن” لەلایەن زۆرێک لە فەیلەسووفان ڕەخنەی لێ گیراوە، دیارترینیان تێرێنس بۆڵ (1988). مشتومڕێکی دوولایەنە لەسەر ئەم بابەتە خراوەتەڕوو.

یەکەم: ئەوەمان بیردەخاتەوە کە زۆرێک لە تیۆریستەکان کە هەوڵی جێبەجێکردنی بیرۆکەکانی گالیک دەدەن (وەک ئەوەی لە قاس لەگەڵ “هەز”دا دەیکات) زۆرجار لایەنگری لێکدانەوەی پەسەندکراوی خۆیانن بۆ چەمکێک و ئەوانی دیکە ڕەتدەکەنەوە. قبوڵنەکردنی ئەوەی کە هەموو وەشانی چەمکێک بە یەکسانی ڕەوایە، بووەتە هۆی سووتەمەنی گفتوگۆ و مشتومڕی بەردەوام، کە ڕەنگە ببێتە هۆی سەرهەڵدانی یەک چەمک و قبوڵکراو لە هەندێک کاتدا لە داهاتووش زیاتری لێ بکەوێتەوە. بە واتایەکی تر هیچ کام لەم دوو چەمکە لە بنەڕەتدا دژبەیەک و دژ بەیەک نین.

دووەم: هێڵی دووەمی ئارگومێنتەکە ئەوەیە کە شیکارییەکەی گالی

بنەمایەکی مێژوویی نییە. بۆ نموونە هەندێک چەمک کە ئێستا مشتومڕیان لەسەرە، سەردەمانێک بە شێوەیەکی بەرفراوان وەرگیراون. ڕوونە کە مشتومڕێ بەرفراوان و قووڵەکانی ئەمڕۆی دەوروبەری دیموکراسی تەنیا بە هاوبەشی لەگەڵ ڕەوتە ئایدیۆلۆژییە نوێیەکان لە کۆتایی سەدەی هەژدەهەمەوە سەریان هەڵداوە. بۆیە گونجاوە ئاماژە بە چەمکە ناکۆکەکان بکرێت وەک چەمکە ناکۆکەکانی “لە ئێستادا” لە (2023) یان چەمکە ناکۆکەکانی “ڕێکخراو” لە ساڵی (1990).

کێشەی کولتووری چەمکەکان

کێشەیەکی کۆتایی لەگەڵ چەمکەکاندا، کولتوری چەمکەکانە. ئەم دەخە کاتێک سەرهەڵدەدات کە چەمکەکان وەک ئەوەی بوونێکی جیاواز و کۆنکرێتی بن لەو کەسانەی کە بەکاریان دەهێنن مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت. بە واتایەکی تر، زانست نەک وەک ئامرازێک بۆ تێگەیشتن لە شتەکان، بەڵکو وەک خودی شتەکان مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت. ماکس وێبەر (١٨٦٤-١٩٢٠) هەوڵیدا ئەم کێشەیە چارەسەر بکات بە پۆلێنکردنی هەندێک چەمک وەک “جۆری ئایدیاڵ”. جۆری ئایدیاڵ چوارچێوەیەکی فیکرییە کە لە ڕێگەیەوە دەتوانرێت مانای کۆنکرێتی لە واقیعی بێکۆتایی و ئاڵۆز دەربهێنرێت بە گەیشتن بە لوتکەیەکی لۆژیکی. واتە جۆرە ئایدیاڵەکان ئامرازی ڕوونکردنەوەن نەک هاوشێوەکردنی واقیع؛ یان واقیع لەناو نابەن و ئایدیاڵێکی ئەخلاقی دابین دەکەن. بەم پێیە چەمکەکانی وەک “دیموکراسی”، “مافی مرۆڤ” و “سەرمایەداری” زیاتر نوانس و یەکگرتوون لەو واقیعە نامەعنەوییەی کە بە مەبەستی وەسفی دەکەن. وێبەر خۆی وەک جۆرێکی ئایدیاڵ مامەڵەی لەگەڵ دەسەڵات و بیرۆکراسی دەکرد. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارە باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارەش باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”. گرنگی ناسینی هەندێک چەمک وەک جۆری ئایدیاڵ ئەوەیە کە جەخت لەوە بکەینەوە کە چەمکەکان تەنیا ئامرازی شیکارین. هەر لەبەر ئەم هۆکارە باشترە چەمکەکان یان جۆرە ئایدیاڵەکان کەم تا زۆر وەک “بەسوود” بیربکرێنەوە نەک تەنها “ڕاست” یان “درۆ”.

چەمکە سیاسییەکان لە پۆستمۆدێرنتە

سروشتی ئەگەری چەمکە سیاسییەکان لەلایەن بەناو تیۆریستەکانی پۆستمۆدێرنیستییەوە زیاتر جەختی لەسەر کرایەوە. ئەوان هێرش دەکەنە سەر گێڕانی "تەقلیدی" باو بۆ بەها گشتگیرەکان کە لەلایەن هەمووانەوە وەرگیراون وەک پێشگریمانەیەک کە خاڵێکی بەرز هەیە کە دەتوانرێت لێیەوە حوکم لەسەر هەموو بەها و پاڵنەرەکان بدرێت. ئەوەی کە ناکۆکییە بنەڕەتییەکان سەبارەت بە شوێنی ئەم خاڵە بەرزە بەردەوام نابێت، مانای ئەوەیە کە فرەچەشنییەک لە تێڕوانینە سیاسی و ئەخلاقییە ڕەواکاندا هەیە و زمان و چەمکە سیاسییەکانمان تەنیا لە چوارچێوەی ئەو چوارچێوەیەدا ڕەوان کە تێیدا دروست دەبێن و بەکاردەهێنرێن.

ڕەخنەگری بودایی بۆ چەمکەکان

بەڵام پێدەچێت ڕادیکاڵترین ڕەخنەی چەمکەکان لە فەلسەفەی ئایینی بودایی مەهایانادا داڕێژرابێت. ئەم فەلسەفەیە جیاوازی دەکات لە نێوان ڕاستی "کاتی" کە پشت بە ڕەزامەندی گشتی دەبەستێت بۆ پێکهێنانی گرێبەستێکی فەرمی بۆ جێبەجێکردنی چەمکەکان بە شێوەیەکی دیاریکراو و ڕاستی "ڕەها" کە ڕاستەوخۆ لە ڕێگەی ئەزموونەوە دەچێتە ناو واقیعەوە و بەو هۆیەوە چەمکسازی تێدەپەڕێنێت. لەم ڕوانگەیەوە هەر بیرکردنەوەیەک هەمان دانەوەڕەی واقیعە، جۆرێک لە وەهم پێکدەهێنێت. هەروەک چۆن قوتابخانەیەکی بودایی مەهایانا – لە وەرگێڕەوە) دەڵێت، بە بیرکردنەوە لە پەنجە بۆ ئاماژە ناسینی مانگ وەک خودی مانگ، ئێمە لە مەترسیداین، ئەگەر بیر لە تەنەکانیش بکەینەوە وەک تەن.

ئەنجام

بە کورتیی دوای وردبوونەوە، لە جۆرییەتی و لێکدانەوە و ماناکردن و شیکاریی کردن بۆ چەمکەکان بەگشتی و چەمکی سیاسی بە تایبەتیی، بەو ئەنجامە گەیشتم کە پڕاکتیک و بەها، دوو جەمسەری جودان بۆ بە ماناکردنی چەمەکەکان. بە پێی قۆناغ و پێویستییەتی مێژوویی هەر چەمکێک ڕاڤە و لێکدانەوەی بۆ پێی وستی دەسەڵاتخوازیی سیستەم و سیاسەتکاری کۆمەڵگەکان و جارێکی دیکە خۆی دەخاتەوە بەر ڕاڤەکاری و مشتوومڕی نوێ بۆ لێکدانەوە و هاودژییەتی خۆی دەخاتەڕوو، ئەمەش دەبێتە هۆیی مشتوومڕو و پێکدادانی بیرۆکەخوازان و بە پێی هێزی شەقڵیی لایەکی هاودژ بە شێوەیەکی کاتی و بە قۆناغێکی دیاری کراو یەکلایی دەبێتەوە.

سەرچاوەکان

عەرەبی

- موسوعة المفاهيم الأساسية في العلوم الإنسانية والفلسفة. تأليف : محمد سبيلا, نوح الهرموزي. دار الكتاب 2017.
- كتاب علم المنطق المفاهيم والمصطلحات الجزء الأول التصورات محمد حسن مهدي بخيت ، تحميل مباشر من موقع المكتبة نت أكبر مكتبة كتب ، وقراءة أونلاين كتب الكترونية PDF مجانية2013.

فارسی

- کتاب سیاست. نینویسنده: اندرو هیود اندرو هیود. مترجم : عبدالرحمن عالم. انتشارات: نشر نی نشر. سال انتشار: 1401
- فلسفه سیاسی. نویسنده: آدام سویفت. مترجم: پویا موحد. نوبت چاپ۳. سال نشر:۱۳۹۷. تولید کننده: ققنوس.
- کتاب «خاستگاه مفاهیم سیاسی جدید در دوران میانه» به همت سیدعلیرضا بهشتی و کامیار صفایی توسط نشر روزنه منتشر شده است.

ئیگلیزی

- Political Concepts And Political Theories 1st Edition by Gerald Gaus (Author), Gerald F. Gaus (Author) July 1, 2000.
- Political Ideas and Ideologies (Understanding Political Theory: Major Concepts and Debates)

AUTHOR: O.P. GAUBA. PUBLISHER: MAYUR BOOKS, NEW DELHI .PUBLISHER:MAYUR BOOKS, NEW DELHI LANGUAGE: ENGLISH

سەربەخۆیی ئابوریی، گڵۆپی سەوز بە سەربەخۆیی سیاسیی

هەڵدەکات!.. تاهیر عیسا

ئەم مانشێتی تەواوی ڕۆژنامەو میدیاو ماس میدیا سێبەرو بەرهاتوەکانی بنەماڵەی بارزانی و حیزبەکەیان بوو، کە دەساڵ لەمەو بەر، لەدوای بڕیاری بەناو سەربەخۆ فرۆشتنی نەوتی هەرێمی کوردستان، لە ساڵی ٢٠١٤، دا دەستیان بەبردو بانگەشەی سەربەخۆییان لەپاڵیدا کاوێژدەکرد!

لە سیستەمی سەرمایەداری جیهانی ئەمڕۆ و ڕۆڵ و نەقشی کۆمپانیا زەبەلاحەکان، لەسەر سیاسەتی وڵاتان بەگشتی و وەبەتایبەتیش تاڵان و بڕۆیەک، کە وەک نیولیبڕالیزم دەستیان داوەتێ، لەهیچ پنتەکی ئەم دنیایەدا جێگایەک بۆ چەمکی سەربەخۆیی و سەربەخۆ فرۆشی ناهێڵێتەوە، بەتایبەتیش کوردستان، بۆ کۆمپانیا سەرمایەداریە جیهانیەکان، پێگەو زەمینەیەکی زۆر لەبارتریشە بۆ بەتاڵانبردنی سامان و هێزی کارەهەرزانەکەی، لە چاو پێگە فەڕمیی و دەوڵەتداریەکانی تر، وەهێشتنەوەی کوردستانیش لەم بارودۆخەدا و وەک بەشێک لەعێڕاق بۆ ئەوان زۆر بەقازانجترە.

بڕیارێک، دوای نزیکەی یەک لەسەر دەی قەڕنێک، لەجیاتی لایکەمی بووژانەوەی ژێرخانەک و بوونی نەختینەیەک لەسەرمایەی دوای ئەم پڕۆسەی سەربەخۆ فرۆشییە، وەک دەستکەوت و قازانجی فرۆشەکە، نەک ناتوانن تاکە لایەنەکی باشی بۆ خەڵکی، تیا نیشان بدەن، بەڵکو هەر لەپاڵ ئەم سیاسەتەشیاندا، لە ڕێککەوتنەکی ژێر بەژێریی دوور لەمیدیاو زوومی کامێڕاکاندا، گرێبەستی نەوتی پەنجاساڵەیان لە گەڵ ئەردۆغان و ئاکەپەی پارتەکەیدا ئیمزاکرد، کە هەرلەناو ئەم کەین و بەین و ڕێککەوتنەشدایە، گەڵاڵەکردنی ڕیفڕاندۆم و ئەنجامدانی لەپاڵ هەمان سیاسەتدا، وەک پرسێک دێتە پێشەوە، ئینجا ئاگایانە و بەمەبەستەوە کرابێت یان نائاگایانەو بەمەبەست، کەلە ئاکامەکەیدا دەکرێت زیاتر لەوەڵامی ئەم مەتەڵە نزیک بینەوە، کە بەهاتنە پێشەوەی ڕوداوی شانزەی ئۆکتۆبەرو لەدەستدانی کەرکوک و ناوچە جێناکۆکەکانی تر و بچوکبوونەوەی جوگڕافیای سیاسیی وئیداری هەرێمی کوردستان، کە وەک دیفاکتۆیەک لەدوای سەرهەڵدانی داعش، لەساڵی ٢٠١٤، دا قەڵەمڕەوی خۆی تێدا بەرفراوانکردبوو، دەچێتە خانەی مەبەستداریەوە، کەبۆ تورکیاو ئەردۆغان، ئەم خستنە تەڵەیەی هەرێم و بانگەشەیان بۆ ڕیفڕاندۆم و گرتنەبەری ڕێگای بەناو سەربەخۆیی، گرنگیەکی ستڕاتیجی هەبوو! کەمەسعودبارزانی و ڕیفڕاندۆمەکەی، لەم بوارەدا خزمەتێکی بێپایانی بەم ستڕاتیژەکردو بیانووی دا بە دەوڵەتانی کۆنەپەڕستی ناوچەکەو زلهێزەکانیش، کەمەسعود بارزانی

خۆیشی دەیزانی ئامادەیی ئابووری و سەربازی و هەوەها ناوخۆیشی
نییە(لەو سەروبەندەدا بوو، کەمامەستایان، خۆپیشاندانیان دەکردو،
مەسعود بارزانیش دەیگووت بابەخۆیان هەر هەڵپەڕن)کەلەدژیدا
بوەستنەوەو، بەیەکجاریش، ڕیفراندۆمی، وەک مافێک بۆ خەڵکی
کوردستان، کە ئیدیعای دەکرد سەری خۆی لەپێناویدا دادەنێت و
داینەنا، دەتواندرا لە هەڵ و مەرجی دوای داعشدا،پەنای بۆ ببرێت،
لەدەستی خەڵکی کوردستاندا وەک کارتێک بەتاڵ و مایەپووچ کردەوە.
سەرباری ئەمەش، سیاسەتی نەوتی هەرێم، نەک هەر نەیتوانی بارودۆخی
موچەخۆرانی کوردستان بە شێوەیەکی ستانداردی و ئاسایی بباتە
پێشەوەو موچەکان لەکاتی خۆی بەموچەخۆران بدات، بەڵکو بەناوی
پاشەکەوتیشەوە، چەندین ملیار دۆلاردەدزرێت و زیاتر لەسی ملیار
دۆلاریش وەک قەرز نراوە بەتەنگەی خەڵکەوە، کە دەبێت بە چەندین
دەیەی ترو زیاتریش، لەژێر باری ئەم قەرزەدا نەک تەنیا جیلی ئەمڕۆ
و سبەینێ، بەڵکو چەندین جیلی داهاتوش، باجی قورسی سیاسەتی
سەربەخۆی فرۆشتنی نەوتی بدەن، کە ئەم بنەماڵە ئەلیگارشییە
هەتەقیوانە لەپارەو سامانی بەتاڵانبراوی خەڵک، دەستیان بەبرد.
سیاسەتێک کە ئەمڕۆ ئاکامەکەی، شکست و ڕیسوایی، ئەو بەناو
سەربەخۆییە بوو، کە لەپاڵ بانگەشەی درێژنانەی خەمخۆریان بۆ
چارەسەری پرسی کوردو دەوڵەتدارییەوە بەدەستیانەوە گرتبوو، جگە
لەکەرەستیەکی تەبلیغاتی بۆ فریودان و چەواشەکردن و ختووکەدانی
بیری ناسیۆنالیستانەو ساویلکانەی لایەنگرانیان، هەتا بتوانن هەرچی
زیاتر درێژە بەدەسەڵاتی گەندەڵکارانەو تاڵانچیانەی سەروی خەڵکەوە
بدەن، هیچی تر نەبوو.
چونکە لەڕاستیدا، لەچوار چێوەی وڵاتێکدا کە سەرانی قەومی و
ناسیۆنالیستی، لەنووسینەوەی دەستورەکەیدا، بەشداریان کردووە و
دواتریش لە ڕیفراندۆمدا دەنگی پێدراوە، بانگەشەی پرسی کورد و
دروستکردنی کەشێکی وەهمی جگە لەدرۆیەک کە ئەم بنەماڵە و
حیزبانە لەماوەی ڕابردوودا بەدەستیانەوە گرتووە ، هیچی واقیعیەتی
تێدانەبووە!
لەچوارچێوەی هەمان دەوڵەتدا، ململانێکانی ناو خانەوادەی بۆرژوازی
کوردیش لەسەر پۆستە سیادی و وەزارەکان وچینەوەی داهاتێکی
زەبەلاحیش لەم بوارەدا، سیاسەتی سەربەخۆ و ئیدیعای سەربەخۆیی ئەم
بنەماڵانە و بانگەشەکانیان لەپێناوی، سەربەخۆیی و ڕیفراندۆم و
چارەسەری کێشەیی ئەم پرسە، جارێکی دیکە وەدرۆ دەخاتەوە.
ئەمڕۆ دوای تێپەڕبوونی دەساڵ لە سیاسەتی ئابووری سەربەخۆ و
شکستیان لەبەرامبەر ڕەقیبە بۆرژوا ناسیۆنالیستە
مەزهەبییەکانیاندا، لەزەمانحاڵی هەمان میدیای بەعار و بەمەئاڵەوە،

دووبارە بەجۆرێکی دیکە، شکستی سیاسەتەکەیان(شکستی سیاسەتی بەناو بانگەشەی دژە ناوەندی وەک خەمخۆری پرسە قەومییەکان، کە لەپاڵیدا خەڵک وادار بەچاوەڕوانی لەئاڵ و گۆڕێک لە ژیانی سیاسی و ئابووری کراوە)، وەک بڕیارو سیاسەتێکی زۆر حەکیمانە بە خەڵکی کوردستان دەفر□ش□ر□تەوەو دەوترێت،:- ڕێککەوتنی هەولێر – بەغدا ، سەرکەوتنێکی دیکەی سیاسیی دیبلۆماسی حکومەتی هەرێمی کوردستان بوو!

وەک ئەوەی نەبایان بینیبێت نەباران، خۆ لەڕاستیشدا، خەڵکی کوردستانە لەگەڵ ئەم سیاسەتەیاندا موعانات و بەدبەختی ئەزموون کردووەو باو بۆرانی ئەم سیاسەتە هەراسان و ناڕەحەتی کردووە، بەڵکو ئەوان، لەم چەندین ساڵەی حوکمڕانییاندا، چ لە سەردەمی فرۆشی نەوت و چ پێش فرۆشی نەوتیش، لە ڕوتاندنەوە و چەوساندنەوەی کرێکارو زەحمەتکێشی کوردستان و بەتاڵانبردنی داهات و قوتی بژێوی ڕۆژانەیاندا، بۆ تۆزقاڵێکیش درێغییان نەکردووە، کە ئەوان لە ماوەی سیی ودوو ساڵەی حوکمڕانییاندا، توانیویانە بۆ خۆیان و نەوەی نەوەکانیشیانەوە، ئەگەر بەدەردی سەدام و نەوەکانی یان بەدەردی موعەمەڕ قەزافی، نەچن، بە ملیاران دۆلارو بەدەیان کۆشک و تەلارو باڵەخانەو بەدەیان کۆمپانیای وەهمی و ناوەهمی بۆ خۆیان بەدەستبهێنن!

هەڵبەتە، ئەزمونی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش لەگەڵ دەسەڵاتدارانی هەرێمدا، چ لە پێش ڕووخانی ڕژێم و چ لەپاش ڕووخانی و نووسینەوەی دەستورو پێکهاتنی حکومەتی فیدڕاڵیدا لە ٢٠٠٥، کەپشکی هەرێم لەو حکومەتە لەسەر بنەمای نوێنەرایەتی خەڵکی کوردستان، دیاریکراوە، ئەزمونێکی تاڵی پڕ لە ناداد پەروو□ری و پڕ لە فەسادی بووە. ئەوان وەک باقی دەستە و تاقم و تایەفەو قەوم و مەزهەبەکانی دیکەی بەشدار لە حکومەتی فیدڕاڵدا، لەو دزی و تاڵانیی و گەندەڵیییە گەورەیەی لە خەڵکی کرێکارو کەمدەرامەدی عێڕاق و کوردستان،کراوە، لەسەر مەبنای، بەش بەش کردنی خەڵکی عێڕاق وکوردستان بەگشتی، لەژێر ناوی کوردو سوننەو شیعەو تورکمان و ئاشوری و....هتد، لەسەروی خۆیانەوە دوور لەبەرژەوەندیەکانیان لەلایەن کەمایەتیە بۆرژواو سەرمایەدارەکاندا نوێنەرایەتی کراون، کەتێکڕا قوربانی هەمان هەل و مەرجی سیاسی ئابووری کۆمەڵایەتین، کە ڕیشەی لە ململانێی نێوان کارو سەرمایەو مڵکدارێتی تایبەتی و کاری بەکرێ و قازانج و زێدەبایی و دزی و تاڵانیدایە.

وە هەر لەسەرەتای پڕۆسەی حکومەتی تایفی و قەومی و مەزهەبی و خۆشباوەڕی خەڵکی عێڕاق و کوردستان بەو دەستەو تاقمانە و ملدان و ڕازیبوونیان بەو دابەشکارییه وەهمیە دوور لەڕاستی و واقیعیەو

سپاردنی چارەنووسیان بە و کەمایەتییە ساختەیەی لەژوور سەری خۆیانەوەن، وەک نوخبەری بەرژەوەندییە وەهمییەکانیان، نەک بەرژەوەندییە واقیعییەکانیان، باشترین دەرفەتی دایە ئەم مافیایانە، دەوڵەتداری وەک ئەستا و بەو شێوازە لێوانلێو لە فەسادو گەندەڵی، بەسەر خۆیاندا بهێڵنەوە.

ململانێکانی نێوان هەرێم و بەغدا، لەدوای دەستبردن، بە ئابوری سەربەخۆی هەرێم، لە پێناوی خەڵک و باشترکردنی ژیان و گوزەرانی خەڵکدا نەبووە، وەک چۆن ململانێی نێوان سونەمەزهەبەکان و شیعەمەزهەبەکان، لەسەر بەرژەوەندییەکانی هیچکام لە کرێکارو زەحمەتکێشی سونە مەزهەبەکان و شیعەمەزهەبەکان نەبووە. هەروەک چۆن شیعەگەرایی بە کرێکارێکی شیعەمەزهەب نانێکی بەسفرەی خاڵی زیادنەکردووە، وەهەروەها هەژارێکی سونەمەزهەبیش بەهەمان شێوە بۆ کوردێکی بێ کارو ماڵ و مەسکەنیش هەر هەمان شتە، بەڵام لەسەرووی خۆیانەوە، ئایدیۆلۆجیا جیاوازەکانی وەک دینی و قەومیی و مەزهەبی و گۆشکرانی کرێکاران و نەداران بەم ئایدیۆلۆجیانە، نازو نیعمەتێکی لەبڕان نەهاتووی بەرژوازی و حیزبەکانیانن، هەتا بتوانن دەورو نەقشی خۆیان لە دزی و تاڵانیدا ببین و خوارەوەش موتیع و ملکەچ بهێڵنەوە.

ململانێ و شەڕەقۆچەکانی نێوان لایەنەکان بەگشتی و حکومەتی کارتۆنی هەرێم و ناوەند، لە پێناو بردنی بەشی زیاتر لە هەریسی ئاخوڕەکدا بووە کە لە ژێر ناوی حکومەتی فیدڕاڵیدا، بەپەنجەمۆری خەڵک لە هەڵبژاردنە گاڵتەجاڕەکانیاندا شەرعیەتیان پێدراوە.

خۆپیشاندانەکانی حەڤدەی شوباتی خەڵکی کوردستان لەساڵی ٢٠١١، و ناڕەزایەتییە یەک لەدوای یەکەکانی دواتریش و هەروەها هاتنە مەیدانی خەڵکی بەغداو شارەکانی وەسەت وجنوبی عێڕاق لە ئۆکتۆبەری ٢٠١٩، دا و بەوشارانەشەوە کەناوەندی پیرۆزی مەزهەبی شیعەکانن، دەورێکی تازەبوو، تائاستێک لە وشیاری سیاسیی ئابووری ئەو بەشە بەرفراوانە لە خەڵکی عێڕاق و کوردستان، لە بەرامبەر نوخبەرە ساختەو موزەیەفەکانیاندا، بەڵام بە هۆکاری سیاسیی جۆراو جۆرو خۆشخەیاڵییان هێشتاش بە دەوڵەتە بەرژوا قەومیی و دینی و مەزهەبیەکان، نەیتوانی ئایندەو ئاسۆیەکی گەش بەو بزوتنەوانە بدات و شکستیان هێنا.

سەرباری ئەمەش، بایکۆتە گشتگیرو بەرفراوانەکانی، خەڵکی عێڕاق و کوردستان لە هەڵبژاردنە جۆراو جۆرەکاندا، لە فاوەوە هەتا زاخۆ، بەڵگەیەکی دیکەی ئەو هەوڵە و تەقەڵا خۆڕسکانەیەی خەڵکە کە، باوەڕیان بە ئاڵ و گۆڕ لە ڕێگای هەڵبژاردنەکان و ئەو لایەنانەش نەماوە، کە دەچنە ناو پڕۆسەی هەڵبژاردنەکانەوە.

ئەوەی کە دەکرێت لەناو ئەم هەل و مەرجە سیاسییەی عێڕاق و کوردستاندا، ئومێدێک و ئاسۆیەک بە ئاڵ و گۆڕی سیاسیی ئابووری کۆمەڵایەتی بەقازانجی کرێکاران و کەمدەرامەتەکاندا، پێدابکات، هاوپشتی و هاودەنگی تەواوی خەڵکی عێڕاق و کوردستانە، لەڕاستای هەل و مەرج و بارو دۆخێکدا، کە تێکڕا، وەک یەک ڕەنج و زەحمەتی لەبەهەدەردەدەن، کە تێکڕا وەک یەک گیرۆدەی هەمان بارو دۆخن بەبێ جیاوازی، بەرژەوەندی کرێکارێکی موسڵ، کە بەئایدۆلۆجیای سوننەمەزهەب و دواتریش بوو بە نێچیری داعش، لەگەڵ کرێکارێکی نەجەف و کەربەلای موبتەلابەبیری شیعەگەرایی و لەگەڵ کرێکارێکی کوردی پەمپخواردووی بەسیاسەتی بارزانی و کوردایەتی، یەک تەزقاڵ جیاوازی نییەو هەموویان دواجار کرێکارن و لە هێزی کاریان و لە پێگەی کۆمەڵایەتی و ئابووریاندا، بەهرەبەرداری دەکرێت .

دوای ڕێککەوتنێک لەنێوان شیاع سۆدانی و مەسرور بارزانیدا، ئەوەی بەدیدەکرێت، دوور لە ئیرادەی خەڵک و دەخالەتی خەڵکی کرێکارو مووچەخۆر، دووبارە ڕێککەوتنەکان، بە قازانجی دەستەو تاقمە بەرژوا فەرمانڕەواکان دەڕواتە پێشەوە، هەتا ئەو جێگایە بە مەسرور بارزانی و حیزب و بنەماڵەکەی ملنەدان بەم سیاسەتەی ناوەند گرنگ بوو، کە ڕێککەوتن بە یەک تۆزیش بەقازانجی خەڵک نەڕواتە پێشەوە، ئەم خاڵە بە هەردووک بنەماڵەی دەستڕۆیشتوو بارزانی و تاڵەبانی زۆر گرنگە، کە دەستیان لەبنی هەمبانەکە دەرنەچێت، ئێستا پێداگریی مەسرور لەسەردانانی کەسێکی باڵای ناو حیزبەکەی وەک جێگری کۆمپانای سۆمە، کە فرۆشیاری نەوتی عێڕاق و سەرپەرشتیکردنی پارەو داهات و خەرجیەکەیەتی، وەهەروەها حیساب بانقێک کە ڕاستەوخۆ لەژێر سەرپەرشتی مەسروربارزانیا بێت، هیچ لەو بابەتە ناگۆڕێت، کە پێشتریش ئەوان لە مەلەفی نەوت و فرۆش و داهاتەکەیدا دزی و تەخشان و پەخشانیان دەکرد.

یەکێک لەو گرفتانەی دەسەڵاتی گەندەڵکاری کوردی لە ماوەی سیی ودووساڵەی حوکمڕانییاندا، دزیو فزی و تاڵانی بووە، بە ڕێگای یاسایی، یاسایەک کە خۆیان بەسەریەوە دەسەڵاتی ڕەهاو موتڵەقیان هەبووە و هەیە، هەمیشە لەبەرامبەریاندا ملکەچ و دەستەوئەژنۆیە، هەربۆیە لەمەو دواش، دوور لەدەخالەت و ئیرادەی خەڵکی کرێکارو زەحمەتکێش، لەدەورەی داهاتووش پشکیان لەو دزی وتاڵانییە هەر بەردەوام دەبێت، کە لەسیاسەتی بەناو سەربەخۆ فرۆشیدا دەستیان بەردبوو، هەر بۆیەش دەڵێن، ڕێککەوتنی هەولێر – بەغدا ، سەرکەوتنێکی دیکەی سیاسیی دیبلۆماسی حکومەتی هەرێمی کوردستان بوو!.

تاهیر عیسا
6.04.2023

ڕێکەوتنەکەی هەولێـــــــــر و ســـاغکردنەوەیەکی مێـــژووی.. شاخەوان سەنگاوی

هەتا ڕۆژگاری ئەمڕۆمان هیچ مێژوو نوسێکی کورد نەیتوانیووە بەشێوەیەکی زانستی ساغکردنەوەیەکی یەکلاکەرەوە بۆ خاوەندارێتی جەژنی نەورۆز بکات، وەڵامی ئەو پرسیارانە بداتەوە ئایا نەورۆز جەژنێکی کوردییە یان وەکو فیردەوسی دانەری پەرتووکی شانامە، بنەچەی نەورۆز دەباتەوە سەر کۆنە ئەفسانەیەک، واتە ئەفسانەی کاوە و زوحاک. ئەوەی فیردەوسی باسی دەکات کە زوحاک یان (ئاستیاگ) ناوێک هەبووە و دوایین پاشای مادەکان بووە واتا پاشای دەوڵەتی کوردی، فیردەوسی وەکوو کابرایەکی خوێنخۆری مار لەشانی زاڵم باسی دەکات کە دەبوو هەموو ڕۆژێ مێشکی دوو گەنجی دەرخوارد بدەن. هەر بۆیە کاوەی ئاسنگەر لێی یاخی دەبێت و شۆڕشێکی لە دژی بەرپا دەکات و تەخـت و تـاجی لێ وەردەگێڕێ. کە پێچەوانەی ڕای فیردۆسـی لە وتارێکی بەڕێز د. مەولوود ئیبراهیم حەسەندا هاتووە، کە زوحاک یان (ئاستیاگ) دوایین پاشای مادەکان، نەک زاڵم و سەرەڕۆ نەبووە بەڵکو پیاوێکی تا بڵێی ڕووخۆش و دادپەروەر بووە. بەڵام لە شانامەدا مێژووی پەیوەندیدار بەو کابرایە تەواو پێچەوانەیە. بە ڕایمن، سەرکەوتنی هەخامنشییەکان، بەسەر وڵاتی ماددا و کۆتایهاتنی تەمەنی یەکەمین دەسەڵاتی کوردی و سەرکەوتنی تیرەیەکی فارس و دامەزرانـدنی وڵـات لەلایەن ئەوانەوە، بـووەتە هۆی ئەوەی کە لە زەهنیەتی فارسەکان بە گشتی و لە نەستی کەسێکی وەک فیردەوسیدا بە تایبەتی، ئەفسانەیەکی لەو جۆرە وێنا بگرێت. کەواتە من لێرەدا بەوپەڕی ڕێـزەوە پێچەوانەی ڕای دکتۆر مەولـودم هەیە ئەویـش بەرئەنجامی ئەو ڕێکەوتنەی کە هەرێم لە گەڵ بغداد ئەنجامی دا لە سەر دەرهێنان و فرۆشتنی نەوتی هەرێم لە لایەن کۆمپانیای سۆمۆ بۆ بەبازارکردنی نەوتی عێراق.

خەڵکی کوردستانی بە کۆی گشتی شاگەشگە کردووە، سەرەڕایی هەستکردن بە لە دەستدانی خەونی ئابووری سەربەخۆ کە دەرچەیەک بوو بنیاتنانی کیانێکی سەربەخۆ لە باشوری کوردستان، کەچی خەلکی ئەمە بەچەژن دەگێرن، ئەویش بەرئەنجامی ڕزگاریانە لەو سیستەمی بەڕێوەبردنەی کە لەلایەن دەسڵاتی کوردیەو بۆ ماوەی سی ساڵە پەیڕەو دەکرێت، کە جۆرە سیستەمێک پەیڕەو دەکەن کە هیچ بنەمایەکی ئەخلاقی و سیاسی و ئیداری و دارایی نەهێشتۆتەوە بۆ تاکی کوردی، تا لە چوارچێوەی ئەم هەرێمەدا ژیانێکی شایستە بە ئەو خەبات و قوربانیەی لە ڕووی مادی و مەعنەوی ەوە کە پێشکەشی ئەم هەریمەیان کردووە بژین، چونکە پارتە کوردیەکان لە سیستەمی بەڕێوەبردنی ئەم هەڕێمە بۆ ماوەی سی ساڵ ئەو ڕاستیەیان لە سەر ڕاستیەکان هەڵماڵی لە هەر دەمێکدا کە تاکی کورد دەسڵاتی بەڕێوەبردنی لە دەستا بووبێت بە بێ سڵمینەوە لە هیچ بەها و ئەخلاقێک کاری کردووە لە سەر داڕزانی هەناوی تاکی کوردی و سڕینەوەی ئینتما، کورد وەتەنی شێری ماڵ و چەقەڵی دەرەوە بوون. منیش وەکو نوسەرێک کە لە زەمەنی خۆبەڕێوەبردنی کوردیدا بینەری ڕووداوە گەلێکم کە تێدەگەم لەوەی کە ڕاستە نەورۆز چەژنێکی کوردی نیە. ئەی کەواتە دەپرسم ئەی خێرە کورد پێش هەموو نەتەوەکانی دیکە لە سەروەختی هاتنی نەورۆزدا چەژن و خۆشی دەگێڕێن بۆچی؟ چونکە ئەوان کە دەکاتە باوانە گەورەی ئێمە هەروەکو تاکێکی کوردی ئێستا کە دانیشتووی ئەم هەرێمەیە ئەوان کۆمەڵەی یەکەم بوون لە ڕزگار بوون لە سیستەمی خۆبەڕێوەبردنی کوردی هەر وەکو ئەوەی ئێستا کە خۆمان بینەری ڕووداوەکانین.

Shaxewan.saed@gmail.com

مەزەکانی سۆشیال میدیا.. شەماڵ بارەوانی

بیرۆکەی ئەو نووسینەم لەوەوە بۆ هات، بەیانی بوو فەیسبووکەک□م کردەوە، بینیم فەریکە فەقێی□ک□ی هاوڕێی سەردەمی حوجرەم لە فەیسبووکەکەی خۆی نووسیبووی: خان□م□ میدیاکار(س□□ما خالید)الحمدلله، باڵا پۆشبوونی هەمیشەیی خۆی ڕاگەیاندووە.

پیرۆزە خوشکە سەر بەرزەکەم.□□
بیرمە فەقێ بووم، داوەتنامەیەک بۆ فەقێکان هات، کە کۆمەڵێک فەقێی حوجرەیەکی تر ئیجازەی مەلایەتی وەردەگرن، بۆ ئەم مەبەستە، حوجرەکەی ئێوە بانگهێشت کراون.
ئێمەش فەقێ و مەلاکان هەموومان بە کۆستەرێک، لە حوجرەی محەم□د دییە ڕۆیشتین بۆ حوجرەیەک لە بەستۆڕە. مەلای حوجرەکە و فەقێکانی هەمووی ک□م□□□ی ئیسلامی و سەر بە هێلی عەلی باپیر بوون.
لەوێ ئاهەنگی ئیجازەدان دەستی پێکرد و مۆڵەتی دوازدەعیلمیان دا بە کۆمەڵێک فەقێ.
وەک گوتم، بەو بۆنەیەوە، ئاهەنگێکیان ڕێک خستبوو، زۆر فەقێیان لە حوجرەکان داوەت کردبوو. مزگەوتەکە هێندە قەرەباڵغ بوو، دەتگوت ڕۆژی حەشرە.
سەرەتا دەستیان بە قورئانخوێندن کرد، پاشان دروشمی عاتیفی و حەماسی. بیرمە، تازە (سابرین)خاتوونە ئەکتەری میسری ببوو بە با□□اپۆش. جا ئەو فەقێ عەلی باپیریانە، ئەو ڕۆژە دروشمێکیان لەشێوەی شیعر بەسەر سابرین و بڕیاری لەچکپۆشینەکەیدا هەڵگوتر من ل□ د□خ□شیان دەستم کرد بە گریان و فرمێسک بە لێزمە لەسەر گۆنام ڕێچکەیان بەست و لەچکەکەی سابرینم لا یەکسان بوو بە فەتحکردنی هەموو دنیا.
سابرین ڕاستە لەچکی کرد، بەڵام وەکو (شادیە)،وازی لە کاری نواندن و سینەما نەهێنا.
دوای ماوەیەک، لەو بڕیاری لەچکپۆشین و شتە، سابرین لە فیلمێک دەرکەوت، بارۆکەی بەستا بوو.
ئەوە هەرا و دەنگدانەوەیەکی زۆری دروست کرد. هەر ئەو ئیسلامییانەی دوێنێ و پێرێ بەو بڕیاری با□□اپۆشینەی سابرین لە دڵخۆشیان شاگەشکە ببوون، ئەمڕۆ هێرشیان دەکردە سەر سابرین و جوێنیان پێ دەدا. سابرین بە ناچاری هاتە سەر شاشە و گوتی: کاکە، شێخێکی ئەزهەر ف□ت□وای بۆ داوم و من لەخۆمەوە بارۆکەم نەکردووە و نەمگوتووە: ژن دروستە بە بارۆکە ڕۆڵ ببینێت لە فیلم، تا قژی ڕاستقینەی خۆی دەرنەکەوێت.
ڕۆژان هات و چوو، سابرین لەچکەکەی فڕێ دا و بوو بە سابرینە سفوورەکەی جاران و ئەو شیعر و شیعارانەی فەقێیەکانی عەلی باپیر لەو ئاهەنگە بۆ سابرینیان دەگوت، هەمووی بوو بە خۆڵەمێش.
جا ئەوە هەر سابرین نا، بەڵکو کۆمەڵێک لە ئەکتەر و هونەرمەندی تری لە نموونەی: شاهیناز، عەبیر سەبری، سوهێر ڕەمزی، ئیمان ئەلعاسی، نورهان، حەلا شیحە، سەوسەن بەدر…هتد.
هەموویان خۆیان کردە مەزەی سۆشیال میدیا و ڕاگەیاندنەکان، هاتن و

گوتیان: ئەلحەمدولیلا، لەقەد تەعەگەبنا.
دوای ماوەیەک ئەو خوشکە تەعەگەبنایە، بوونەوە بە ئەلحەمدولیلا خەلەعنا ئەلعیگاب.
ئێستا بەچکە کچەمۆدێل و ڕاگەیاندنەککارەکان و مەزەکانی سۆشیال میدیای کوردی، دێن و بەهەمان شێوە، خۆیان دەکەن بە مەزە و بابەت و دەیانەوێ سەرنجی مەڕەکانی کۆمەڵ بەخۆیان ڕابکێشن و خەڵکی وەی ماشاللە و جەزاکەللایان بۆ بکەن.
دوای ماوەیەکیش وەک یارجەن لەچکەکە فڕێ دەدەنەوە.
هەر ئەو خەڵکە ناهۆشیارەی دوێنێ بارەکەڵڵا و جەزاکەڵڵایان بۆ دەکردن. ئەمڕۆ جنێوبارانیان دەکەن و تف و نەفرەتیان لێ دەکەن.
ئەوەی دەمەوێ بیڵێم: ئەو لەچککردن و نەکردنە، ئەو لەچکبەستن و فڕێدانە، شتێکی تایبەتییە و چ پێویست دەکات بیهێنیتە سەر شاشە و ناو فەوزای سۆشیال میدیا؟
مرۆڤی هۆشیار دەبێت لەوە تێبگات کە بابەتی پۆشینی لەچک و باڵاپۆشی و بێ لەچکی و سفووری، پرسێکی تایبەتی هەر مرۆڤێکە و دەبێت ڕێزی لێ بگیرێت و مرۆڤ لە هەردووکیان ئازاد بێت. کەس بۆی نییە، نە بەزۆر بیسەپێنێت و نە بەزۆر لای بەرێت. کەسی هۆشیار، کاتێک کچێک، دوور لەفشار و ترسی ئایین و کوتەکی مەزهەب و دەستی ئیسلامی سیاسی و هەڕەشەی خێزان و توانجی کۆمەڵ و قامچی ئەمر و نەهییەکانی پیاوانی ئایینی و دەوڵەتی ئایینی و هەڕەشەی سووتاندن بە ئاگری دۆزەخ و دوور لە فشاری ئەم و ئەو، بەو پەڕی ئازادی بڕیار دەدات لەچک بکات، هەرگیز هێرشی ناکاتە سەر و ڕێگری لە ناکات و قسەی پێ ناڵێت. لە هەمان کاتدا، پیرۆزبایشی لێ ناکات. چونکە ئەوە پرسێکی تایبەتە و پەیوەندی بە کەسی ترەوە نییە. بۆیە پێویست بەوە ناکات، کەس خۆی تێهەڵقورتێنێ. بەهەمان شێوە کاتێک کچێک، لەچکەکەی فڕێ دەدات و بڕیار دەدات چیتر باڵاپۆش نەمێنێت، کەسی هۆشیار، دەستخۆشی لێ ناکات و خۆشحاڵیش دەرنابڕێت و ئاهەنگی دەخۆشی و فەستقیاڵی فڕێدانی تاجە زیڕینەی لەچکە سیاسییەکەی ئیسلامی سیاسی ناگێڕێت. چونکە بە تێگەیشتنی کەسی هۆشیار و لیبراڵە، ئەو بابەت و بڕیارە، پرسێکی تایبەت بەو کەسە خۆیەتی و هیچ کەسێک ئەو مافەی نییە قسەی لەسەر بکات.

وەلێ بابای سەلەفیزم و مەزهەبی و ئیسلامی سیاسی، پەروەردە و بیروباوەڕی وایە، پێی وایە دەبێ دەست لە ژیانی تایبەتی مرۆڤەکانی تر وەر بدات. لەو سۆنگەی خۆ تێهەڵقورتاندنەشیانەوە لە هەموو شتێکی خەڵک و ژیانی تایبەتی مرۆڤەکان و ئازادی تاکەکان، کاتێک کچێک لەچک فڕێ دەدات و بڕیار دەدات ئیتر لەچکپۆش و باڵاپۆش

نەبێت. دنیای بەسەردا کاوڵ دەکەن و لە سۆشیال میدیا، هەزاران ب□□زی و سووکایەتی پێ دەکەن و دنیایەک قسەی ناشیرین و جوێنی بۆ دەنێرن. بە سۆزانی و مەیموون و بێ ڕەوشت و سەرلێشێواو وەسف و پێناسەی دەکەن. پسوولەی چوونە دۆزەخی بۆ دەبڕنەوە، بەنەفرەتی خوداوەندی دەسپێرن.

نموونەی ئەو خانمە میدیاکارەی یەکگرتوو، کە چەندساڵێک بەر لەئێستا دەستبەرداری لەچک و باڵاپۆشی بوو، ئیسلامییەکان و مەڕەکانی مێگەڵی کوردی، چی نەما لە سۆشیال میدیا، بەو خانمە نەکەن!

بێ ناونیشان.. نەوزاد بەندی

دیار نەبوو ، لە چ بەروارێکدا بوو ، ئەتوانین بڵێین چەندەها ساڵ پێش ئێستا ، کاتێ لە فرۆشگایەکی دەستی دووی ئەوروپیدا .. ژمارەیەکی زۆر لە کەوچکی کڕی بوو . . ڕاستتر ، ئەم نەیویستبوو بیانکڕێ ، بەڵام خاوەن دوکانەکە ، کە لاوێکی سەر وڕیش خورمایی بوو ، پێی وتبوو : هەمووی ببە بە دینارێک …

ئەمە ئۆفەرێکی زۆر باش بوو، وەک ئەوە وابوو پێی بووترێ هەمووی ببە بە خۆڕایی .. دینارێک واتا چوار پیاڵە چا .. بەڵام سەدان کەوچکی گەورە و بچوکی کۆن ، ڕەنگ زیویی ، پێدەچوو زۆربەیان زیو بن و ..لە کۆشکەکانی ئەوروپادا ، لە سەدەکانی ناوەڕاستدا ، شاژنی بەژن زراق ، قاوەڵتییان پێ کردبن ..

ئەم لای وابوو ، سەر و ڕیش خورماییەکە پێی ڕائەبوێرێ ..بۆیە پرسیاری کرد ئاخۆ نرخی ئەو هەموو کەوچکە تەنها دینارێکە ؟ ..ئەویش بە یەک وشە پێی ووتبوو: بەڵێ ..!

کە بۆی پێچابۆوە ، هەستی کردبوو زۆر قورسن ..بە جۆرێک ئەم دەست و ئەو دەستی پێکردبوون ..

دوای چەندین ساڵ جا بۆی دەرکەوتبوو ئەو سەر وڕیش خورماییە یەکێک بووە لە خوێنەرە هەرە دڵسۆزەکانی کافکا و زۆر دژی دەسەڵاتیش بووە ..ووتەکانی کافکای وەک یاسا ، تەماشا کردووە و هەوڵی داوە بە ووردیی پەیڕەویان لێ بکات ..

ئەوەندە هەیە کە پێش دەیان ساڵ ، کە ئەم هەموو کەوچکە کۆنەی گەیاندبووە ماڵ ، نەیتوانیبوو ئاشکرایان بکات ، چونکە زۆرترین شت

لە ماڵەکەیدا کەوچک بوون ، بەجگە لەوە ئەم کەوچکانەی زۆر بەنرخ تەماشا ئەکرد ..تەنانەت وەک گەنجینەیەکی زێڕ و زیو و گەوهەر بۆی ئەڕوانین .. لە چەند تورەکەیەکـا ، کەوچکە کۆنەکـانی چاک چاک پێچایەوە و لە ژێر خانی خانووەکەیدا ، لە پاڵ کۆمەڵێ کەل و پەلی کۆندا شاردنیەوە ..دوای ئەوە هەوڵێکی زۆری دا بۆ ئەوەی لە بیری بچنەوە .. هەوڵەکەیشی تا ڕادەیەکی باش سەرکەوتوو بوو .. چونکە کەمترین جار دەچووە ژێر خان ، هەروەها شتێ بە تاکێ یەک دینار کڕرا بێ ، زوو لە یاد ئەچێتەوە ، لە کاتێکدا دینارێ تەنها چوار پیاڵە چا بێ ..

لە مـاوەی زیـاتر لە دە ساڵـدا ، کە ئەو شتە ڕووی دابـوو ، ئەم هەمیشە بە تەواوەتی لە یادی چوو بوو کە خاوەنی سەدان جۆری کەوچکە و .. حەزیشی نەدەکرد هیچ کەسێ بزانێ ...وەک ئەوەی بترسێ لێی بدزن، یان خەڵکێکی چاو پیسی وای لێ پەیدا بن ، هەر بۆ چاو ، ئەو کانزا زۆر کۆن و بەنرخانەی لە دەست بکەنەوە...

بەڵام هەندێ جار و .. لە هەندێ کۆڕی هاوڕێ دەوڵەمەندەکانیا ، کە باس ئەهاتە سەر ماڵ و موڵک و نەختینە ، ئەم بە ئاگایانە ئەیووت : بەخوا هەر زیو ، ڕەنگە بایی بیست سی هەزار یۆرۆ ، زیوم هەبێ و هەر نایشزانم لە کوێم فڕێ داون ...!

ئەوان گوێیان بەو قسانەی نەدەدا ، هەندێکی کەمیان نەبێ ، پێیان ئەوت : بەڕاست ؟

لەگەڵ ئەوەی وەک هەستی شانازیی ، ئەیووت : ناتوانم هەندێ شت نەکەم کە نرخیان بەردەوام زیاد ئەکا ..!

هاوڕێکـانی لێـی تێ نەئەگەیشتـن ، ئەمیش لە جیـاتی بەیـان ڕوون بکـاتەوە ، تـام و چێژەکـی تـایبەتی لەو تێنەگەیشتنەیـان ئەبینـی ..حەزی ئەکرد خەڵک هەموو بە سەرسامییەوە تەماشای بکەن و پێی بڵێن : ئەرێ تۆ چیت ؟!

بەڵام کە دۆخی دارایی هەرەسی هێنا و .. کەوتە ژێر فشاری قەرزەوە ، بەیانییەکیان لە ناکاو بیری کەوتەوە کە شتێکی گرانبەهای لە ژێرخانەکەدا شاردۆتەوە ...

بە تەنگەتاویی خۆی پێ گەیاندن و دەستی دانێ ، هەستی کرد زۆر سوکن .. هێندە سوکن ، تەنانەت ڕەنگە شنەی شەماڵێک بیانبات .. بۆیە ترسی ئەوەی لێ نیشت لێیان دزیبێ یان خەڵکێکی چاو پیس ، هەر بەچاوە پیسەکانیان تورەکە کەوچکەکانیان بە بەتاڵ کردبێتەوە ..

کە دەمی توورەکەکانی کردەوە ، کەوچکەکان کەم و زیادیان نەبوو ..سەدان کەوچک ، بچوک مام ناوەندیی ، گەورە ..پڕ نەخش ونیگار ..دەسک عاج ..

لەناو عەلاگەیەکی گوڵ گوڵی زۆر پتەودا ،داینان و ..ڕووی کردە

بازاڕی مزگەران .. نیشانی دان ، هەندێکیان ئەیانووت فافۆنن ..هەندێکی تریان پێیان وابوو تەنەکەن ..

ئەم توڕە بوو ، پێی ووتن : ئێوە لە تڕی کەرەکەیش نازانن ..کەوچک و تەنەکە ؟؟؟

پاشان لای چەند زیو فرۆشێک ، کەوچکەکانی نیشان دا .. ئەوانیش دوای تەماشا کردن و خستنە خوارەوەی هەندێکیان بۆ سەر زەوییەکە و گوێگرتن لە زرنگانەوەکانیان ، ووتیان ئەمانە زیویش بن سەدا پێنج یان تەنها ڕووکەشیان زیوە ، ئەگینا زۆربەیان داڕشتەن ..

بڕوای بەوانیش نەکرد ، ئەمانە شتی خەڵک ئەبەن بە ناخی ئەرزا و شتی خۆیان ئەبەنە کەشکەلانی فەلەک ..

هاوڕێیەکی شاعیری زەڕەنگەری هەبوو ، شیعری بەکێشی پەنجە ئەنوسی ، هەمیشە باسی لێو و ڕومەتی یاری ئەکرد ، پێی ووت : ڕاستێکەی لەم شارەدا هیچ کەسێک ناتوانێ و نازانێ زیو بناسێتەوە ..هەر هەموو تەماشای مۆری کۆمپانیا ئەکەن ، خۆ ئەگەر ئەو مۆرەی پێوە نەبێ ، ئەڵێن ئەمە زیو نییە ..

بەڵام عەولی خولە سمێڵ پێنج فلسی هەیە ، پشت حەمامی سورەت ..ئەوە هەر زۆر شارەزایە ، بیگرە و بەری مەدە …

لەگەڵ ئەوەی حەمامی سورەت زۆر دوور بوو ، بەلام خۆی پێگەیاند ..هەنگاو هەنگاو ، کەوچکەکانی دەستی هەم زڕەیان کپتر ئەبوو ، هەم کێشیان سوکتر . .

گەیشتە بەردەم دوکانێکی بچووکی داڕوخاو ، چەند پارچە ئاسن و زنجیر و قۆری زەرد و قەوانی فیشەک و تۆپی نەمساویی تێدا بڵاو بووبوونەوە .. زەمینی دوکانەکە خۆڵ بوو ، بە ڕایەخێکی کۆن و چڵکن داپۆشرا بوو ، کە پشتی کیسەڵێکی چڵکنی پیری بیر ئەهێنایەوە ..

پیاوێکی سمێڵ فش ڕاوەستابوو ، لێی پرسی: دوکانی وەستا عەبدول

قسەکەی پێ بڕی : ووتی بەڵێ ئەمەیە ..

خەریک بوو پێی بڵێ ئەو سمێڵ پێنج فلسیە و تۆ سمێڵ بابڕ ..

بەڵام هیچی نەووت.. کەوچکەکانی نیشان دا ..

تەماشایەکی کردن ، سمێڵێکی لار کردەوە ، گازی له دانەیەکیان گرت ..

ووتی : هیچیان زیو نین ..!

لەو کاتەدا ، بۆی دەرکەوت سمێڵی ناجێگیرە ، واتا لە هەندێ گۆشەی بینینەوە ، سمێڵی وەک ئەوەی هیتلەر دەردەکەوت و.. لە هەندێ گۆشەی تریشەوە ، وەک سمێڵی فریدریک نیتشەی لێ ئەهات ..

(ئۆلیڤەر تویست)، لە نۆرینگەی دکتۆرێکدا.. فازیل شەوڕۆ

“مامۆستا، خۆزگەم بە ڕۆژانی ئۆلیڤەر تویست!” ناسیاوێکی گۆپاڵبەدەستی ڕیش ماشوبرنجی باڵا بەرزی نەختێ گەنمڕەنگ، کە ڕۆژێک، لەسیلەی کۆڵانێکی شاردا تووشم بوو وای پێگوتم. منیش بە خەندەوە گوتم:”نەکەی بەوەی خوێندکاری تۆ بووم، خۆ تۆ لە من پیرتر دیاری!” ئەوجا بە هێمنی و هەناسەیەکی پر لە سۆز و حەنین، گوتی:”جا کەس هەیە، لە دوو دەرسی تۆ ئامادە بووبێت و گێڕانەوەی ڕووداوەکان و وەسفی کەسایەتییەکانی ئەو ڕۆمانە ناخهەژێنەی لەبیر چووبێتەوە، کە تۆ لە شێوەی شانۆگەریدا بە ئێمەت نمایشت دەکرد. دەزانێ ڕۆژێک دڵۆپ دڵۆپ فرمێسک بە چاوانم دادەهاتە خوارە وە کە ئۆلیڤەر لە بەرچاوما، لەبرسان بە زمان دەفری چێشتەکەی دەلێسییەوە! ئەدی ئەو ڕۆژەی دەمانچەکەت لە ژێر چاکەتەکەت ڕاکێشا و نانسیت کووشت و پێلەکەت هێنا خرۆشان! توخوا مامۆستا، ئەوە دەمانچەی بە ڕاستی بوو یان نا؟”

ڕۆمانی ئۆلیڤەر تویست لە نووسینی چارلز دیکنز(١٨١٢ – ١٨٧٠)، گەورە نووسەر و ڕەخنەگری کۆمەڵایەتی ئینگلیزە. ڕۆمانەکە کە لە ڕۆڵی منداڵێکی هەتیوخانەکانی ئینگلتەرا، ڕەخنەی توندی کۆمەڵایەتی و سیاسی و ئابووری و ئەخلاقی لە حکوومەتەکەی ئەو کات دەگرێت و ڕووداوەکانی ڕۆمانکە دەگاتە هۆڵی پەرلەمان و تەواوی کۆمەڵگای ئینگلیز دەهەژێنێ و دەبێتە مایەی گۆڕینی چەندان یاسا وفرمانی وڵات.

چارلز دیکنز بە مەزنترین ڕۆماننووسی سەردەمی ڤیکتۆریا دادەنرێت. بەرهەمەکانی کە تا ئێستا نزیکەی (٢٠٠) ملیۆن دانەیان لێ فرۆشراوە، بۆ زۆربەی زمانەکان وەرگێڕدراون.

دەمەو عەسری دوێنێ، بۆ پشکنین و چارەی سووکە نەساغییەکی خۆم، چوومە نورینکەی دکتۆر دەوەن حەوەزی لە کۆیە. دوای ناونووسکردنم، یەکێک لە دوو کیژۆڵە لەچکدارە ڕەشپۆشەکانی لە پشت مێزی نووسینگەکە دانیشتبوون، داوای لێکردم کە دانیشم و نەختێ چاوەڕێ کەم. لە نزیک دەرگا شووشەبەندەکەی هۆڵی چاوەڕوانی، کە لە نهۆمی ئەرزی بوو، دانیشتم. هۆڵەکە دوو ڕیز تەخت و کورسیی سەردەمیانەی

ڕوو لەیەکتری تێدابوو، پاکژ و ڕێکوپێک ومۆدرن دیاربوو. نزیکەی دە دوانزدە نەخۆش و یاوەری نەخۆش، لە ژن و پیاو و منداڵ، وەک من نۆبەیان گرتبوو. نەمزانی ئەو دوو کیژۆڵە ڕۆحسووکەڵەی نووسینگەکە، لە بەر خاتری ڕەمەزان ڕەشپۆش بوون، یان تازیەدار بوون. نۆرینگەکەی دکتۆر دەوەن کە بە داڵانێکی دیکۆرجوان بۆی دەچووی، لە لای دەستە ڕاست بوو، نۆرینگەی پشکنینی تیشک و سۆناریش لە لای دەستە چەپ. لە دڵی خۆمدا، خواخوام بوو، دکتۆر دەوەن لە کامێرای چادێری یان لە نامەی کۆمپیتەرەکەی بەردەم ئەو دوو گیژۆڵە، نەمبینی و نورەکەم، وەک ڕیزلێنانێک، پێش نەخات. حەزناکەم، مافی چاوەڕوانیی نەخۆشی دیکە بخۆم کە ئەوانیش وەک من یان خراپتریش، ناساغن.
جگەرکێشێکی پێنەچوو، گەنجێکی با□□ب□رزی قیت و قۆزی شەرواڵ لەپێ کە تەنکە ڕیشێکی قەترانی هەبوو، لەگەڵ کچۆڵەیەکی شەش حەوت ساڵان بە ژوورێ کەوتن و پەڕە کاغەزێکیان بە دەستەوە بوو. یەکسەر هەردووکیان هاتنە بەردەمی من و ڕاوەستان، ویستم ئاماژە بۆ مێزی نووسینگەکە بکەم و نیشانیان بدەم، بەڵام گەنجەکە بە مینگە مینگێک و دەست پانکردنەوە داوای یارمەتی لێکردم. وەک کەسێکی حەپەساو، من هەردوو چاوم لەو گەنجەکە و ئەو کچۆڵە بڕیبوو، نەمدەزانی ئەوە نمایشە یان ڕاستیی! من هیچ خۆم تێکنەدا و جوولەم نەکرد، ئەوان وەک پەیکەر هەر بەرامبەرم بوون و شتێکیان دەگوت، کوردی بوو و کوردیش نەبوو. بێدەنگی وهێمنی هۆڵەکە باڵی بەسەر شانۆیەکەدا کێشابوو، دوای ماوەیەک ئەوجا گەنجەکە چووە بەردەم نەخۆشەکەی تەنیشتم، ژنە هەزار دیناری لە مستی نا. لە ڕیزی بەرامبەریش باوکێک کە منداڵەکەی هێنابوو، هەزار دیناری دایە… ئەوجا چوونە بەردەم سێ کەس کە پیرێژنێکی نەوەد ساڵیان هێنابوو، هەرچەند دەگەڕان لە نیو گوژمە پارەکانی ناودەستیان هەزار دینارێکیان نەدۆزیەوە، ژنێکیان پێنج هەزارییەکی لە دەستی منداڵەکەی نا و ڕۆیشتن.
وەک برووسکە، لە چەند چرکەیەکدا دەیان پرسیار مێشکیان سمییم! چۆن ئەو گەنجە قۆزە، بە بەرچاوی ئەو هەمووو خەڵکە و ئەو کیژە نازادارنە ڕوویهات، وا خۆی زەلیل کات و بەو هەموو قەڵافت□وە دەست پان بکاتەوە! جا کە پێشی دەڵێن”خودا بتداتێ.” چاوقایمتر ڕادەوەستێ و بە دەستەواژە و پاڕانەوەی کاریگەرتر، بەرۆکت دەگرێ. خۆم بە بیرهاتەوە، هەر شانزدە حەفتە ساڵان بووم، ڕۆژێ باوکم زیلللەیەکی لە بنا گوێی دام و بەسەرمدا شیڕاندی:”حۆلە! ئێستا، ئەتو لۆ ناچی ئەو تەنەکە ڕوونە لە کن فائیقی مام سارحی بینییەوە؟” هەرچەندە من ناحەقی باوکم نەدەگرت، ئەو بە چەکوچ و پلایسێک، ٢١ کەسی بەخێودەکرد، بەڵام منی هەرزە، دەمەویست وەختێ

بچم ئەو تەنەکە ڕوونە ١٦ کیلۆییە بێنمەوە کە بازاڕ نەختێ چۆڵ بێ.
حەزم نەدەکرد و شەرمیشم دەکرد کەس بمبینی تەنەکە ڕوونم لەسەر شانییە! باشە، ئەو گەنجە جوانە ئەو هەموو جورئەتەی لە کوێ هێناوە وا بچێتە ناو چاوی ئەو خەڵکە و بپارێتەوە؟ لە خۆشم دەپرسی: دەب□، ب□استیی ئەو موحتاج نەبێ؟ یان لە دەرۆزەکەرە ساختەچییەکانە؟
هێشتا پیاڵە خەستەکەی پرسیارەکانی ئەو گەنجە بەرینەدا بووم، هێندەم زانێ گەنجێکی دیکە بەژوورێ کەوت، کتومت دەتگوت جومکی سوالکەری یەکەمە، ئەوەیش دەستی کوریژگەیەکی هەشت و نۆ ساڵی گرتبوو، هەردووکیان شەرواڵ و کۆنە قەمسلە و فانیلەیان بۆشی بوو، ڕۆژەکەی تەواو سارد بوو ئەو چەند ڕۆژە بەهارییە. لەم پەردە نوێیەدا، کوڕە قیت و قۆزە چاو ڕەشەکە، نووقەی لێوە نەهات، منداڵەکە ڕۆڵی سوالکەرێکی بیست ساڵەی دەگێرا… دەنووزایەوە… د□پ□ا□ی□و□…، د□ستی پان□د□کردەوە، کە نەخۆشەکە ڕووی خۆی وەردەگێڕا، منداڵەکە بە هێمنی دەستێکی لە شانی دەدا و ڕشتر داوای یارمەتی لێدەکرد، تووتڕکی کەسی بەرنەدەدا، گەنجەکەش هەر بە چاو دەپاڕایەوە. کەس لە نەخۆشەکان دەستی بۆ باخەڵی نەبرد، بە دڵساری و دەست بەتاڵ ئەو دووانە هۆڵەکەیان بەجێهێشت.
نۆڕەی خۆم هات، یان دکتۆر دەوەن پێشی خستم، نازانم!
هێندە بە ڕیز و حورمەتەوە دکتۆر پێشوازی لێکردم، خەجاڵەتی کردم.
هەمیشە ڕوخسار و گفتولوتفی دکتۆر بۆ نەخۆش، پێش چارە، دەبێتە دەرمان. جەرگسۆزانە پشکنینی بۆ کردم و ویستی بچم پشکنینێکی سۆناریش، بۆ پتر دڵنایی، بکەم.

دکتۆر دەوەن، خوێندکاری من نەبووە، بەڵام دکتۆر شاهۆی برا، وابزانم دوو ساڵ، بەیەکەوە بووین لە پۆل. دکتۆر دەوەن، بەدەر لە پیشە و خزمەتەکانی پسپۆریی خۆی، یەکێکە لە کەسایەتییە جەرگسۆز و خەمخۆر و جددی و خێرخواز و چالاکەکانی شارەکە. هەرچەندە پرسیاری لە کار و چالاکییەکانی من کرد و دەمزانی حەزدەکات دوو قسە بکەین، بەڵام چونکە دەمزانی چاوەڕوانی بۆ نەخۆش چەندە زەحمەتە و ئەویش پڕ ئیشە و نۆریبگەش دیوەخان نییە، سەرپێی وەڵامم دایەوە، دەنا منیش لە دڵ حەزم دەکرد دەرفەت بووایە قسەمان لەسەر دوو سێ پرۆژە ، بۆ شارەکە، بکردبایە، کە بەڕاستی لە بەرنامەی من دان و پێویستم بە ڕاوێژ و ئامۆژگاریی کەسانی دڵسۆزی وەک دکتۆرن.
دیسان، بۆ پشکنینی سۆنار، لە هۆڵەکە دانیشتم و چاوەڕوانی بانگ کردنی ناوی خۆم بوو، من دکتۆرەکەی سۆنارم نەدەناسی. نزیکەی نیو دەمژمێرێک دانیشتم.
لەو ماو□ی□دا، بینیم، نەخۆشێکی بە تەمەنی ڕەنگ زەرد و لاواز و

بتاقت، چند سندیکی ل پشاککی درهاتبوو و لسر پشتی دستی کانون، ب پلاستری چکن چسپکرابوو و پکاغزکی ل مست دابوو، ملی خوارکردبو، ئستانا گیانی دردچ، ل دیوی شووشبندک، لسر کچ کورسییکی چرخدار هات پش درگای نورینگک و زلامکی پیرتر ل نخشک کورسییکی پالدا، ک زانیم دیو بت ژوورو، گورج درپیم، ب هـمنی درگا شووشکم تواو ب خست سر پشت، دمویست کورسییکی ب اکشم … ب دوو س تکانان ئوجا ل شیشی بر درگا پیو.
ئویش، ک هات برانبرم اوستا، پیرمردی پشت کورسییک، پکاغزکی هنا پش چاوم و ایگرت و گوتی، نخش و عملیاتی دو و دب یارمتیمان بدی. لو چرک ساتخرایانی تمنیان کورت دکردمو، دیان فلیم و گرت و دیمنم هات پش چاو، چاوم ببو ناو چاوی نخشک، بام خیام ل جگیکی دیک بوو… جارک ل هولر، ل چایخانی کانکی برامبر باتا، پیا چایکم دخواردو، کتومت، سواکرک لم شوی لبردمم قیت بو، منیش شتکم خست ناو لپی. ک چایچییک هات پیاچای بتاک هگر، پیگوتم:"مامستا، ئیشکی خراپت کرد، ئو سوالکری دبینی، دوو خانووی هی، خانوویکی داو تو کوکی خی، مانگان کری ل دستن!، ئوان خریان پناش."
ل همان کاتیشدا، ل دی خمدا دمگوت:"استا، من هیلان کتریکیشم نیی، ل، چونک پیر و نخش، پویست یارمتی بدم… ." حمان و شیتانی سرشانکانم شیان بوو. هیچم ندای، گوتم،"ب زمانی بژوو، ئو گوناح ناکم، ژی پسان، خم دزانم چن جوابی خوای گور ددمو."
ئوی ک پتر، لم پردیدا، سرنجی اکشام ئو بوو، ئو خک و خوایی ل هک بوون، جگ ل کسک، نک هیچیان ندا ئو دوو زلام، بکوو ب تیچاوکیش تماشایان ندکردن. ب من دیمنک نو بوو، بام دیار بوو ئوان هیچ سز و هستکیان بیان نجولا، نگب شانگرییک بلایانو دریکی زر ووت و بمانا بووب.
ئاخر، گریمان ئو پیرمرد، ل ژکدا دوو ست هزار دیناریش ککاتو، خ ناکات یک دمژمری بر ئو کش سارد و ئو عزابی سر ئو عربان شقوپقی ئو هموو چا و چل.
تزانیش بینی لسر ئو عاربانی دانت و ل کووچ و جاد و شقام (جوانکانی) کی بیگی ح دردچ، نک پیرمردکی پلیشاو! باش کو و کچی ئو پیرمرد چن دیان ببریداو و یان داو ئو باوک بستزمانیان بو حاو بگن؟!
بلای منو، سیر بوو، ئو دوو گیژی نووسینگک ـ ک دواتر

بوونە سەیان، بە سەدرەیسەران، تەماشایەکی ئەو سواڵکەرانەیان نەکرد و خۆیان لێ نەبان دەکردن، کە ئەنەما، نە کەسیان لێهاتووەتە ژوورە و نە کەسیش چووتە دەرێ. هەقیان بە هیچەوە نەبوو. ئەوەشم هەر وا خوێندنەوە کە ڕەنگبێ بۆ ئەوان دیمەنەکە گرتەی سوواوی ڕۆژانەبێ، یان ئەوەتا ئەوانیش هیچ دەسەڵاتێکیان بەسەر ئەو دەرۆزەکەرانەدا ناشکێ و یاسایەک شک نابەن پشتیوانیان بێ!
لەو چاوەڕوانکردنە کورتەدا، ئەوا شەش سواڵکەرم دیت، جێگەی سەرنج بوو، هەموویان شەرواڵیان لەپێ بوو و کۆنە سەندەڵیشیان بەسەر پێوە بوو. لەو کەسانەی لە هۆڵەکەشدا چاوەڕوان بوون، هەر چوار پێنجەکیان کورد بوون، ئەوانی دیکە، هەموو برا عەرەبە چاو ڕەشەکان بوون، ئەوانیش جگە لە دوو ژن و پیاوێک، هەموو شەرواڵیان لە پێ بوو و نەعلیان بەسەر پێوە بوو. دوو شتم بینی: یەک: تێکەڵبوون و ئاوێتەبوونی ئەو دوو نەتەوە جیاوازە: کورد و عەرەب، وا دێ، وردە وردە کلتووری ناوچەکە بگۆڕن، لە هەموو شاری کۆیە، بە بیرم دێ، دوو پیشەوەر، نەعلیان لە پێ بوو، ئەوانیش پیشەکەیان ئەوەی دەخواست، چونکە دادەنیشتن، دەنا جاران کەس بە نەعل نەدەهاتە بازاڕی. جا گەنجێکی کوردیش هاتە ژوورە و کە دیار بوو لە ئەورووپا لەگەڵ کەپێکەی گەڕابێوە، ئەو گەنجەش، گەرچی پۆشاکێکی جوان و پۆشتە و پەراغی لەبەردابوو، نەعلی بەسەر پێوە بوو نەعل و دزداشە بەشێکە لە کلتووری عەرەب. ئێستا عەرەب شەرواڵ و کورد سەندەڵی پەیدا کردوە. دووەم: عەرەبەکان، بە عەرەبی لەگەڵ دوو کیژەکەی نووسینگەکە دەئاخاوتن، بەڵام دوو کچەکە، هەر بە کوردی وەڵامیان دەدانەوە و عەرەبەکانیش خۆیان هیچ نەدەشڵواند، دیار بوو چاک لە کوردی تێدەگەیشتن —— منیش لە هەولێر چوومە سەر چەند دوکانێک، خاوەنەکانیان هەر بە عەرەبی قسەیان دەکرد، مردن و ژیانەوە، من هەر کوردییەکەم بە نەکردنە عەرەبی. دەبینم بەنگلادیشی و فلیپینییەکی کرێکار، شەش مانگە هاتەنەتە کوردستان، وەک من کوردی فێربوون، بەڵام کاکی عەرەبی چاوەڕەش وا لە ٢٠٠٥ وە لێرەیە، خۆیان لە کوردی نابان دەکەن. مامۆستایەک بۆی گێڕامەوە، کە هاوڕێیەک بۆی باس کردبوو، لەو قووشتەییە، چەند عەرەبێک، تەروپێیان لە عەرەبێکی دیکە دابوو، چونکە کەسی دارکاریکراو بە کوردی قسەی کردبوو!
پشکنینی سۆنارم بەکراو و ئاکامەکەشم وەرگرتەوە . ئەو دکتۆرەکەش قورس و هەمن و بەڕێز بوو. هاتمەوە هۆڵەکە تا دەرفەت هەبێ بچم نیشانی دکتۆر دەوەنی بدەم.
دکتۆر دەوەن، وەک هەمیشە، بە خەندە و ئومێدەوە، دوای تەماشاکردنی ئاکامی سۆنارەکە، دەرمانی پێویستی بۆ نووسیم و بە سوپاسەوە،

ئیمێلی خۆشی بە نووسیم، تا ئاگاداری ڕەوشی تەندرووستیم بێ.
پێش ئەوەی هۆڵەکە بەجێبهێڵم، چوومە لای دوو کیژۆکەی نووسینەگە، بەڵام ئەوان گوتیان دکتۆر پێی ڕاگەیاندوون کە هیچم لێوەرنەگرن. بۆیە منیش ویستم دیسان بچمەوە لای دکتۆر و سوپاسگوزارییەکی پێشکەش بکەم، بەڵام بینیم نەخۆشێکی لە لایە، بۆیە لە داڵانەکە چاوەڕێی دەرچوونی نەخۆشەکەم کرد.
داڵانەکە، زۆر دڵخۆشی کردم کە بینیم، جگە لە چەند پەیکەرەشووشە خەڵات و ڕێزلێنانێک کە پێشکەش بە دکتۆر کراون، دوو ڕەفتەی جوان بە چەند کتێبێکی پزیشکی، ڕۆشنبیری، ئەدەبی ڕازاندراوەتەوە و مێز و کورسی داندراوە، ناونیشانی کتێبێک سەرنجی ڕاکێشام و کەوتمە خوێندنەوەی. کتێبەکەم پێ جوان بوو، ئەم کۆپلەیەتان بۆ دەنووسمەوە کە زۆر بە دڵم بوو:
(ئایا پزیشکەکان، وەک زۆر کەس وایان هەڵدەسەنگێنن، بەڕاستی، لوتبەرز و لەخۆبای و بە فیز و کەمدوو و بێخولقن؟ ئایا ئەوان خۆیان لە نەخۆش و لە خەڵک بە گەورەتر دەزانن؟) لە وەڵامدا نووسەر دەڵێ :(بەڕێزم، تۆ بە سەردانێکی سەرپێی، کە پێ دەنێتە نەخۆشخانە، هەست بە جۆرە لەشقورسی و خەمناکی و ڕەشبینییەک دەکەی، ئاخر ئەوەی لەوێ دەیبنی ناخهەژێن و خەماوییە. ئەدی چ دەکەی گەر تۆ لە جێی ئەو پزیشکانە بێ، کە تەمەنی خۆیان لە شوێنێک بەسەر دەبەن، یان مەرگە یان سیبەری مەرگی بەسەرەوەیە و یان بۆنی مەرگی لێدێ…؟
پزیشکەکان، مرۆڤی ئاسایین و زۆر مرۆڤدۆست و ژنگەدۆستن، بەڵام جۆری ئیش و تێکەڵنەبوون و دووری خێزان و شوێنی ڕەزاقورسی کار و ماندووبوون و شەکەتی و … و ….. ئاخر ئەوانیش وەک ئێمە مرۆڤن، لەمەش زێتر، ئەوان هەست دەکەن گیان و ژیانی خەڵکی دیکە، دوای خودا، لە دەست وان دایە…. تاد).
هێندە بە ناخی ناوەڕۆکی کتێبەکەدا چووبوومە خوارێ، دەمگوت خوایە جارێ، نەخۆشەکە دەرنەچێ، تەواو خۆم لە بیرکردبوو، لە نکاوڕا…
خودایە! چیم دی و چیم بیست….!؟
لە نکاوڕا، لە ناو هێمنی و بێدەنگی گەستائناسای هۆڵەکەدا، کە تییەکی لەمن دیار بوو، کوریژگەیەکی شەش حەوت ساڵان، بەو پەڕی متمانەبەخۆبوون و جورئەت و جەسوورییەوە، ڕوو لە ئامادەبوون، دەنگی خۆی لێهەڵبڕی و گوتی:”ئەی موسڵمانانی خۆشەویستی خودا، باری تەعالا ڕۆژووتان قبوڵ بکات و پاداشتان بداتەوە، بەو خودایەی ئەو ئیمانەی پێبەخشیوین، دایکە بەستەزمانەکەم، نەخۆشی سەرجێگەیە لە ماڵە، باوکم چووتە ڕەحمەتی خودا، کەزێ منداڵێک لە کۆڵی ئەو دایکە هەژارەمە، ئەمڕۆ ڕۆژی خێر و سەدەقە و ئیماندارییە… دەی، قوربانی هەمووتان بم، دەستی ڕەحمەت نەگێڕنەوە… .”

چەخماخەی برووسکەیەک لە مێشکی دام، دیمەنی (فەگن)ی ڕۆمانەکەی چارلز دیکنزم هاتەوە پێش چاو کە ئۆلیڤەر تویستی شەش حەوت ساڵانی دەعاملاند، چۆن دەرۆزە بکات و چۆن چۆنی باخەڵببڕێ و چۆن سۆزی خەڵک بۆ لای خۆی ڕاکێشێ… بەڵام دڵنیا بووم ئەو (فەگن)ە کوردەی ئەو (ئۆلیڤەر تویست)ەی نەرینگەکەی دکتۆر دەوەنی دەرس دابوو، سەدجار لە(فەگن)ە ئینگلیزەکە، مامۆستاتر و زۆرزانترە. ئاخر چۆن ئەو دەقە پەخشانە دەروونهەژێنە بەسۆزەی داڕشتووە و بەو منداڵەی ئەزبەرکردەوە؟ ئەدی ئەو ڕووشکێنی و بوێریی ئەو منداڵە؟ داڵانەکە لا چۆپ بوو، ئەو ژنە یان ئەو پیاوەم لە دیار نەبوو کە خاوەنی ئەو منداڵە دەرۆزەکەرە بوو. چونکە نەخۆشەکە لە ژووری دکتۆر هاتە دەرێ و من چوومە لای دکتۆر، دیمەنی ئەو شانۆگەریم هەموو نەدیت و نەمزانێ دوایی چ لە هۆڵەکەدا گوزەرا… .
لە بەندێکی کتێبی (شوێنپێیەکانم لە جەماهیرییەی لمدا)، من بە وردی دیمەن و شێوە و ڕووخساری ئەو دەرۆزەکەرە عێراقییانەم نیگار کردووە، کە لە سەردەمی ئابلووقەی ئابووری، ڕوویان لە لیبیا کردبوو و زۆریان بە چەندان فەن وفنوون و مەکربازی کەوتبوونە سواڵکردن و دەرۆزەکردن، تەنانەت باسی ئەوم کردوە چۆن عێراقییەکی دکتۆری زانکۆ، بەنیاز بوو واز لە پیشەکەی بێنی لە زانکۆی فاتیح و بچێ ببێتە دەرۆزەکەر. گەرچی لە سەردەمی قەزافی (دەرۆزە و بەیاغچی پێڵاو و حەماڵی) بە یاسا قەدەغە بوو، زگیان بە ژن و منداڵی عێراقی سووتا و ڕێیان لێنەگرتن دەرۆزەبکەن، بەڵام کە بینیان، ئەوان بەتامیان کردوە و بەئیسووڵانە هەموو سنوورێکیان بەزاند و شکۆ و حورمەتی عەرەبیشیان برد، قەدەغەیان کرد هیچ عێراقییەک لە لیبیا دەرۆزە بکا.
بەڕاستی، ئەوەی لە عێراق و کوردستان دەگوزەرێ، لەم بارەیەوە، هەموو سنوور و تخوبێکی مرۆڤایەتی و ئەخلاقی و کۆمەڵایەتی و ئایینی بەزاندووە. ماوەیەک پێش ئێستا، کە بە دەستەیەک لە مامۆستا و پەروەردەکارانی دەزگای ژیاری پەروەردەیی لە هەولێر سیمینارێکم پێشکەش دەکرد، سەرنجم دا، گە گەیشتمە ئەو بەگەی خوارەوە، سیما و ڕووخساری مامۆستاکان هەندە ترس و خەف و خەمی لێنیشت، هەر ئەوەندەی نەمابوو، فرمێسک ڕوومەتیان تەڕکا، کە گوتم:
“من پرسیارێک لە ئێوەی پەروەردەکار دەکەم، ئاخۆ کەس لە ئێوە، نەخشە و ژیان و ژینگەی عێراق و کوردستانی دوای (٢٠) ساڵەی داهاتووی، لە بەرچاو گرتووە؟ ئێوە دەزانن، ئیمڕۆ، ٢٠٢٣، لە عێراقدا ١٢ ملیۆن منداڵی نەخوێندەواری بەڕەلا لە سەر شەقامەکاندا دەسووڕێنەوە؟ ئێوە دەزانن ٨ ملیۆن بێوەژنی جوان و جاحێڵ لە پشت دەرگاکاندا یەخسیر و بێکەسن بە کەزە منداڵەوە؟ ئێوە دەزانم لە

هەندێ شاردا، هێڵی هەژاری لە خوار ٤٩٪ دانیشتوانە؟ ئەوە خەبەرتان هەیە کە لە ٤٠٪ی گەنجانی ناوەند و باشووری عێراق ئاڵوودەی هەشبەرەکانن؟ باشە لە خۆتان پرسیوە دوای (٢٠) ساڵی دە، ئەو (٢٠) ملیۆن بێکەس و نەدارە، چ لەو وڵاتە دەکەن؟ دەبێ ئایندەی منداڵەکانی ئێوە و نەوەکانتان، بەدەست ئەوانە چ ڕۆژێکی تاریک و ئایندەیەکی باسام و خەفیان هەبێ؟

باشە، ماقووڵە وڵاتێکدا، یەدەکی نەوتی ژێرزەوی بگاتە ١٤٥٠١٩ ملیار بەرمیل، جگە لە گاز؛ وە لە مەرتەبەی چوارەمی بەرهەمهێنەرانی جیهان بێ لە نەوت و گەنجینەی دۆلار و زێڕی لە سەرووی ١٥٠ ملیار دۆلار بێ و ئەو هەمووو دەرۆزەکەر و دەستپانکەرەوەی هەبێ؟ ئەوەیە لانکەی یەکەمین شارستانییەتیی ڕووی زەمین؟

دراوسێیەکی ئایرشیم، لە دوبلن گوتی: تەبەی جارێکی دیکە بچمە مەغریب و میسر بۆ گەشتگوزار. پرسیم؛ بۆ؟ گوتی لەبەر سوالکەران!

لە ساڵی ٢٠٠٤، سەرپەرشتیی ئاهەنگێکی گەورەی نەورۆزم دەکرد لە دوبلن، لەو داوانەکدا چەند تابلۆیەکی شەهیدانی هەڵەبجە و ئەنفالم نمایش کردبوو، ڕۆژێک پێش ئاهەنگەکە، ژنێکی ئایرشی پێیگوتم، نابێ تۆ دەبی ئەو کەسانەی بە خۆشی و ئاهەنگ دێنە ئێرە، بەو دیمەنە خەمهێنەرانەی ئەو تابلۆیانە تەنگ و نیگەران بکەی. دەتوانی ڕۆژێکی دیکە پێشەنگایان بۆ بکەیتەوە. منیش بە قسەم کرد و تابلۆکانم بە پێشەنگایەک هەڵگرت. مەبەستمە، ئەو دیمەنە خەماوییانە، سەر و دڵ و دەروون و ویژدانی خەڵکی دەشێوێنن. ئاخر چۆن ئەو پارەی کەبابەتە لە گەرووو دەچێتە خوارێ، کە منداڵێک دەتە کەبابخانەکە، تەماشای کەبابەکە دەکات و هەناسەهەڵدەکێشی و دەست پاندەکاتەوە؟

کاتی ئەوەهاتوو، بەرپرسان، بە یاسا و ڕێسا، سنوورێک بۆ ئەو دیاردە ناشیرینەی دەرۆزەکردن دابنێن. دیمەنی جوانترین و گەورەترین باڵەخانەی مودرن، ناتوانی دیمەنی منداڵێکی سوالکەری شەقامەکان لە بەرچاوی گەشتیار و هاووڵاتی بشارێتەوە. ڕوووگەران لەم دیاردەیە و بەڕێڵاکردنی دەروازەکانی کەمەڵایەتی بەو شێوەیە، دەچێتە خانەی: خیانەتی مەزن!

دڵنیابن، ئێوە ئاسوودەیی لە ژیانتاندا نابینن، تا منداڵەکانی ئەم نیشتمانە، هەر دەرۆزەکەر و دەستپانکەرە و بەخودان بن!

تاسەى عەشقێكى ناكام.. شيعرى: ستيڤان شەمزينى

لەوديو پەنجەرەوە لێم مەڕوانە
شوشەش گەرد دەخاتە سەر سپێتيى من
وەرە ئەم ديو پەنجەرەكەوە
سەيرى پەردە ئەستوورە مۆرەكە مەكە
بڕوانە سپێتى هەست و
رەشێتى چارەنووسم
تۆ ئەى فريشتەى پەمەيى پۆش
خەياڵت بۆ جێگەيەكى دوور نەفڕێت
چاو بۆ گوڵێكى بابردوو مەگێڕە
ئەوە دڵتە هێندەى خۆت لێم نزيكە
ئەوە رۆحمە لە چاوەكانتدا دەشنێتەوە
تۆ ئەى فريشتەى عەيار و بەناز
گوێم لە دەنگى سازەكەت نييە
تەڵەكانى يەك يەك وەك بزەكانم وەريون
تۆ دڵى خۆڵەمێشى ساردەوەبووت بۆچييە
گەر پێشتر نەفرەتت لە ئاگردان كرد بێت؟
چيرۆكى چى دەخوێنيتەوە
گەر بەر لە دەستپێكردن كۆتايى هاتبێت؟
هێشتا هەر لەوديو پەنجەرەى عاتيفەوە
لەناو بێستانى سوتماكى هۆشەوە
هەر خەريكى لێكدانەوەى خەونەكانى خۆتيت
خەونگەلێك لە شێتخانەى عەقڵدا سەر دەنێنەوە
تۆ ئەى فريشتەى هاروهاج
بيرتە پێم گووتى هەر لە نيگامدا بمێنەوە
نەكەيت بفڕيتە ناو غوبارى بيرەوەريمەوە
بزێو بوويت بە سنگەخشكێ خۆتە گەياندە
چينى هەرە ژێرەوەى يادەوەريم
ئێستا بەدواى هەر نهێنييەكدا بگەڕێم
دەست بخەمە ناو مێشكم
بۆ بيرهاتنەوەى هەر شتێك
ئەوەى لەمسى دەكەم هەر تەنيا تۆيت
نە دەتوانم دەرتبكەم

نە دەتوانم راتبگرم
پێم بڵێ بۆ واتکرد گەر دەتزانی
تەنیا لەناو بیرکردنەوەمدا دەمێنیتەوە؟
ئەی فریشتەی بێ باڵی سەر زەوی
ناشێ لە بیرت کردبێت
بەدەم نەفەسی سیگارەکەمەوە پێمگووتی
قەڵا یەکی زەمەنی بزربووی ماددەکانم
تەنیا دەرگای چوونە ژوورەم هەیە
هیچ دەروازەیەکم نییە بۆ راکردن
ئێستا دەبینم
ناکامانە لە دەرگاکان دەڕوانیت
نا، ئازیزم بەهەر دەرگایەکدا تێپەڕیت
دەتهێنێتەوە نێو هەناوی من
گووتم لە بیری مەکە
دەروازەیەکت نییە بۆ دەرچوون
تۆ ئەی فریشتەی هەناسەسواری رێ
باوەڕ ناکەم لە بیرت چوو بێت
لەپاڵ تارمایی پیاوێکی تردا بوویت
چرپاندم بە گوێتدا و پێمگووتیت
ئەو رێگایەی خۆت گرتووتە بزری مەکە
بەهەر رێگەیەکی تردا بڕۆیت وێڵ دەبیت
بەهەر رێگەیەکی تردا هەنگاو بنێیت
لە کۆڵ خۆیانت دەکەنەوە
کۆتایی هەموو رێگاکانیش دێنەوە
سەر رۆمای عەشقی من
چما وا زوو بیرت چوو؟
هەموو ئەو رێگایانەی پێیاندا تێدەپەڕیت
دەتهێننەوە سەر رێگا تەنهاکەی من
تۆ ئەی فریشتەی هەمیشە گریاو
ناکرێت لە بیرت چووبێتەوە
لەناو کەشتییەکە سوورەکەدا بوویت
بە دەنگێکی شەپۆلاویی پێم گووتیت
وریا بە، ئەی کاپتنی کەشتی سەرەڕۆیی
هەر کات نقووم بیت دەکەویتە
نێو قووڵایی ئۆقیانووسی بێ بنی دڵم
ئەمێستا بەخۆت و
کەشتییەکەتەوە نقوم بوویت

تۆ کە مەلەوانی نازانیت
بۆچی بیر لە جێهێشتنی
ئەم زەریا ئارامە دەکەیتەوە؟
تۆ هیچ چارەیەکی ترت نییە
وەک سەدەفێک هەر لەبرە دەمێنیتەوە
تۆ ئەی فریشتەی بێدەنگ و دڵشکێن
تێناگەم چۆن خێرا لە بیرت کرد
لە ڕۆژێکی گەرم لە ژێر بڵێسەی هەتاودا
بۆ سەدایەکی گڕگرتوو پێم گووتیت
ئەوە عەشقی منە
لە هەورێکدا چڕ دەبێتەوە
نم نم بەسەر عومری وشکتدا دەبارێت
نەکەیت چەتری دابڕان هەڵبکەیت
بارانی من لە خۆت دوور بخەیتەوە
ئێستا خۆ دەبینیت
بە چەتری شکاوی دەستتەوە
وەک چۆلەکەیەکی تەزیو هەڵدەلەرزیت
لە بەردەم رەهێڵەی مەرگی ناوادەی مندا
ئاخر نەدەکرا ئەمە لە بیر بکەیت
نەدەکرا ئەم کارەساتە رووبدا
نەدەکرا ئەم چارەنووسە
بۆ خۆت بنووسیتەوە
جۆگەلەی چاوەکانت
بۆ پسانەوە
خوێنی منی لە هەڵقوڵێ و
تا قیامەت خوڕەی بێت

کۆتایی هاوینی 2013
پاریس – شانزە ئەلیزە
*ئەم شیعرە لە مانگی 10ی 2013 لە ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ بڵاوکراوەتەوە و پاشتر لە دیوانی سەناتای خۆشەویستی لە لاپەڕەی 164-160 چاپکراوە.

کتێبێکی نوێی دکتۆر نووری تاڵەبانی بڵاودەکرێتەوە

کتێبی (لە پێناو چارەسەکردنی کێشەکانی هەرێمی کوردستان) نوێ ترین کتێبی نووسەری گەورەی کورد (نووری تاڵەبانی) لە دوو توێی (120) لاپەڕە بڵاوکرایەوە.

لەسەر داواکاری چەند نووسەرێکی کوردی باشووری کوردستان بەشێك لە وتارەکانی نووسەری ناوبراو کە پێشتر بڵاوی کردبوونەوە، پاش رەزامەندبوونی ب□□زیان، لە شێوەی کتێبێکی سەربەخۆ چاپ کرا.

جێگەی ئاماژە بۆ کردنە سەرجەمی ئەم وتارانە لە سات و کاتی جیاوازدا لە بەشێک ماڵپەڕەکاندا بڵاوکراوەنەتەوە.

سەرجەمی وتارەکانی ئەم کتێبە باسی بارودۆخ و واقیعی ئێستای هەرێمی کوردستان دەکەن، نووسەر لەم کتێبەیدا هەوڵی داوە دەست لەسەر برینەکاندا بنێت و چارەسەرێکی گونجاو بۆ کێشەکان بدۆزێتەوە.

دکتۆر نووری تاڵەبانی وەك نووسەر و کەسایەتیەکی سەربەخۆ خاوەنی دەیان کتێب و توێژینەوەیە لە بوارەکانی قانوون و مافەکانی کورد، هەمیشە هەوڵی داوە لە ناوەو دەرەوەی کوردستان کورد یەك دەنگ و یەك گوتاری سەبەرخۆی خۆی هەبێت، بۆ ئەوەی بە مافەکانی بگات.

چاوپەرست.. دڵشاد تاقانە

تۆ جوانێکی خوداوەندی
وەکو مانگی شکۆمەندی
من گەڕیدە چاوپەرستم
لەناخی دڵمی هاوبەندی

کاتێک بەچاو دەمدوێنی
گڕی عیشقێ دەمهەژێنی
وێنەت نەخشاوی دیدەم
لاپەڕی چاویش دەخوێنی

تۆم بایەخی پڕ ڕەهەندی
زۆر بەسۆزی هەستمەندی
وەکو دەریای میهرەبانیت
شێلونابی و گەلێک مەندی

بەگیانی من تاک پەیوەندی
ل□ بۆم تاقانەی هەرچەندی
ئەگەر نەکرێت ببیە یارم
خۆشمدەوێی ئەوینمەندی

دڵشاد تاقانە